

ISSN: 2687-220X

NOVUS ORBIS

Journal of Politics and International Relations
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı

*Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention
and Responsibility to Protect Approaches*

Selma Yakut

Dr., Bağımsız Araştırmacı

Bu makaleye atıf için / To cite this article:

Yakut, S. (2022). İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı. *Novus Orbis: Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 4 (1), 28-70.

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 09.12.2021

Düzeltilme Tarihi // Revised: 06.03.2022

Yayına Kabul Tarihi // Accepted: 07.03.2022

www.dergipark.org.tr/novusorbis

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

İNSANİ MÜDAHALE VE KORUMA
SORUMLULUĞU YAKLAŞIMLARINA KARŞI
EGEMENLİK KALKANI¹

Selma YAKUT*

Makalenin Geliş Tarihi // Received: 09.12.2021
Düzeltilme Tarihi // Revised: 06.03.2022
Yayın Kabul Tarihi // Accepted: 07.03.2022

Öz

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları ile devletlerin uluslararası sistemde kendilerini korumak için kullandıkları egemenlik kalkanının sadece hak değil aynı zamanda sorumluluklar da içerdiği öne sürülmüş ve devlet egemenliğinin devlet içi çatışmalardan doğan soykırım, etnik temizlik, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve diğer insan hakları ihlallerine karşı vatandaşlarını koruma sorumluluğunu da içerdiği hatırlatılmıştır. Vatandaşlarını mezalim suçlarına karşı korumakta isteksiz ya da yetersiz olan devletin egemenliği aşıp uluslararası topluma koruma sorumluluğu aktarılmıştır. Bu çalışmada devlet egemenliğinin üstünlüğü ile onu perçinleyen içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının gelişimine etkisini değerlendirmek amaçlanmıştır. Mevcut durumda her iki yaklaşımın mutlak egemenlik anlayışı karşısında nasıl ilerlediği incelenerek geleceğe yönelik çıkarımlara ulaşmak hedeflenmiştir. Bu amaçlara ulaşmak için insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının düşünsel zemini, kavramsal çerçevesi ve egemenlik kavramı ile ilişkisi incelenecektir. Bu minvalde yaklaşımları savunanlar ve karşıtların argümanları ile BM Antlaşması, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin konuya ilişkin hükümleri, BM Güvenlik Konseyi ve Genel Kurulu'nun konuya ilişkin kararları ve

* Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0001-7509-4505,
selmayakuto8@yahoo.com

örf-adet hukuku konuya katkıları bakımından analiz edilecektir. Bugüne kadar uygulamada yaşanan örnekler ışığında egemenlik algısının yaklaşımlara etkisi değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsani Müdahale, Koruma Sorumluluğu, Korurken Sorumluluk, Sorumlu Koruma, Devlet Egemenliği

Sovereignty Shield Against Humanitarian Intervention and Responsibility to Protect Approaches

Abstract

It has been argued with the approaches of humanitarian intervention and responsibility to protect (R2P) that the sovereignty shield, which states use to protect themselves in the international system, indicates not only rights but also responsibilities, and it was reminded that state sovereignty also includes the responsibility to protect its citizens against genocide, ethnic cleansing, war crimes, crimes against humanity and other human rights violations arising from intra-state conflicts. The sovereignty of the state, which is unwilling or incapable of protecting its citizens against atrocities and crimes, has been overcome, and the responsibility to protect has been transferred to the international community. In this study, it is aimed to evaluate the effect of the supremacy of state sovereignty and the principles of non-interference in internal affairs and non-use of force, which reinforce it, on the development of humanitarian intervention and R2P approaches. In the current situation, it is aimed to reach inferences for the future by examining how both approaches are progressing against the sovereignty shield. In order to achieve these goals, the intellectual ground, conceptual framework, and relationship of the humanitarian intervention and R2P approaches with the concept of sovereignty will be examined. In this respect, the arguments of the advocates and opponents of the approaches, the relevant provisions of the UN Charter, human rights and humanitarian law agreements, the relevant decisions of the UN Security Council and the General Assembly, and the customary law will be analysed in terms of their contributions to the subject. The effect of the perception of sovereignty on the approaches will be evaluated in light of the examples experienced in practice so far.

Keywords: Humanitarian Intervention, Responsibility to Protect, Responsibility while Protecting, Responsible Protection, State Sovereignty

Giriş

İç çatışmalarda insanları etnik temizlik, soykırım, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlara karşı korumak amacıyla ortaya çıkarılan insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları (bundan sonra kısaca yaklaşımlar olarak anılacaktır) devlet egemenliğinin üstünlüğü ve dokunulmazlığı prensipleriyle çatışmaktadır. Kimi zaman yaklaşımlar uluslararası toplumun desteğini sağlayıp askeri ve siyasi müdahalelerle devlet egemenliğinin aşındırılmasına yol açarken kimi zaman da devlet egemenliğin üstünlüğü anlayışı geniş çaplı insani krizlerin ve vahşet olaylarının önlenmesi ve durdurulması yönünde uluslararası toplumun iradesini bloke etmektedir. Uluslararası toplum, Vestfalyan egemenlik anlayışı üzerine kurulu uluslararası sistemin düzenine ve uluslararası hukukun uygulanmasına odaklanırken, bireyin doğuştan sahip olduğu varsayılan temel insan haklarının korunmasını göz ardı edebilmektedir.

Bu çalışmada egemenlik anlayışının insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının bir uluslararası hukuk normu ya da teamül haline gelebilmesini nasıl etkilediği ve uluslararası toplumun devlet içi çatışmalar karşısındaki tutumunu nasıl belirlediği tartışılmaktadır. Bu çerçevede öncelikle insani müdahale, koruma sorumluluğu ve egemenlik kavramlarının tanımı, yaklaşımların savunucuları ile karşıtlarının temel argümanları ve egemenliğin yaklaşımların uygulanmasına etkisi analiz edilecektir. Müdahaleye konu olan devlet içi çatışmalar karşısında uluslararası toplumun uygulamalarının yaklaşımların gelişim sürecine katkısı değerlendirilecektir. BM Antlaşması ve diğer uluslararası antlaşmalar, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmeleri, BM kararları, bildirgeler ve mahkeme kararları konuya katkıları bakımından ele alınacaktır.

1) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımları

İnsani müdahale yaklaşımı insan haklarının yaygın, sistematik ve ağır ihlalinin varlığı; devletin vatandaşlarını korumakta yetersiz veya isteksiz olması ya da ihlalden bizzat kendisinin sorumlusu olması; müdahaleyi uluslararası hukuka uygun kılan devletin rızası ile veya rızası hilafına yapılması; BM ya da bölgesel bir organizasyon yetkisiyle veya yetkisiz yapılması; kendi vatandaşlarını ve çıkarlarını koruma amacı gütmeyen halkın acılarını önlemek, durdurmak ve hafifletmek öncelikli amaçlarını taşıması şartlarıyla bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt tarafından içişlerine zorlayıcı biçimde diplomatik müdahale, askeri kuvvet kullanma

tehdidinde bulunma veya askeri kuvvet kullanma eylemlerinin uygulanmasıdır (Acet, 2017, s. 446).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı bir halkın iç savaş, ayaklanma, baskı veya devlet başarısızlığı sebepleriyle etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlara maruz kalması halinde; devlet, vatandaşlarını korumakta yetersizse, isteksizse veya ihlalden doğrudan ya da dolaylı olarak sorumlusuysa; müdahaleyi uluslararası hukuka uygun kılan devlet rızasıyla veya rızası hilafına; dört mezalim suçunu (etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar) önlemek, durdurmak veya hafifletmek amacıyla; bir devlet, devletler grubu ya da uluslararası örgüt tarafından; BM yetkilendirmesiyle; içişlerine zorlayıcı biçimde diplomatik müdahale, askeri kuvvet kullanma tehdidinde bulunma veya askeri kuvvet kullanma eylemlerinin uygulanmasıdır (Çakmak, Atılgan ve Eroğuz, 2017, s. 35). Burada içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin yerini uluslararası toplumun koruma sorumluluğu alır. Sorumluluk olarak egemenlik (***sovereignty as responsibility***) anlayışı ile devlet egemenliği vatandaşlarını koruma sorumluluğunu da beraberinde getirir. Aşamalı sorumluluk anlayışı ile birinci aşamada vatandaşları koruma sorumluluğu devlete bırakılmış, ikinci aşamada uluslararası toplumun devletin kapasitesini geliştirmeye yardım etmesi ve üçüncü aşamada ise uluslararası toplumun askeri kuvvet kullanımı dâhil zorlayıcı önlemlerle koruma sorumluluğunu üstlenmesi öngörülmüştür (Telli, 2012, s. 207).

Koruma sorumluluğu yaklaşımında önleme sorumluluğu (***responsibility to prevent***), reaksiyon sorumluluğu (***responsibility to react***) ve yeniden inşa sorumluluğu (***responsibility to build***) olarak üç sütunlu yapı tasarlanmıştır. Önleme sorumluluğu alınacak tedbirleri; reaksiyon sorumluluğu yaptırımlar, uluslararası kovuşturma veya askeri kuvvet kullanma yoluyla en uygun şekilde cevap vermeyi; yeniden inşa sorumluluğu iyileşme, yeniden yapılanma, barışın yeniden tesisi, yardımlar ve kriz nedenlerinin ortadan kaldırılmasını kapsamaktadır (Reçber, 2018, ss. 159-160; Özdemir, 2016, s. 168; Gözen Ercan, 2017a, s. 389). İnsani müdahalenin haklı savaş geleneğinden gelen ve International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) raporunda koruma sorumluluğu yaklaşımı için de gerekli görülen önde gelen unsurları haklı sebep, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, olumlu gelişme beklentisi ve orantılılık ilkeleridir (International Commission on Intervention and State Sovereignty - ICISS, 2001, ss. IX-XIII ve 32-37).

Haklı sebep ilkesi geniş çaplı insan hakları ihlallerinin varlığına dair makul uzlaş, devletin durdurmakta isteksiz ya da yetersiz olması, durumun aciliyetinin bulunması (Çakmak vd., 2017, s. 22; Demirel, 2013, ss. 153-168); doğru amaç ilkesi insani amaçların temel öncelik olması, toplumun siyasal örgütlenmesine katkının hedeflenmesi, müdahaleci devletin sömürgecilik hedefi olmaması (Gürbüz, 2014, s. 4); doğru yetkilendirme ilkesi uluslararası toplum ortak kararı olması (BM Güvenlik Konseyi, Genel Kurul ya da uluslararası örgütlerce onaylanması) (Öztürk, 2011, s. 24); müdahaleci gücün uluslararası hukuk kişiliği olması ve çok taraflı olması; son çare ilkesi alternatif tüm yöntemlerin tüketilmiş ya da yasak olması, zorlama tedbirleri dışında politik ve diplomatik yöntemlerin denenmiş olması (Acar, 2015, s. 136); orantılılık ilkesi operasyonun insani amaçlarla sınırlı olması, insancıl hukuk kurallarına uyulması, devlet otoritesine politik etkisi olmaması ve zamanla sınırlı olması (Acar, 139; Kalaycı, 2010, s. 66; Özdemir, 2016, s. 59); olumlu gelişme beklentisi ilkesi operasyonun hedef devletin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü tehlikeye düşürmemesi, sivillere eylemsizlikten daha fazla zarar vermemesi ve uluslararası barış ile uluslararası güvenliği tehdit etmemesidir (Acar, 140; Arsava, 2011, s. 108; Kalaycı, 2010, 67; ICISS, 2001, s. 142).

Kofi Annan'ın 1999'da yazdığı "İkili Egemenlik Kavramı" başlıklı makalesi ve 2000'de hazırladığı "21. Yüzyılda BM'nin Rolü" başlıklı raporu ile devletleri geleneksel egemenlik anlayışını gözden geçirmeye çağırması sonucunda BM tarafından normatif bir uzlaş sağlamak için başlatılan çözüm arayışına cevaben 2000'de ICISS kurulmuştur (Annan'dan aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 160). 2001'de Francis M. Deng'in **sorumlu olarak egemenlik** önerisinden ilham alan ICISS, 2001'de yayınladığı Koruma Sorumluluğu Raporu ile koruma sorumluluğu yaklaşımını ortaya çıkarıp BM üyesi devletlere destek çağırısı yapmıştır (Deng'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 148). 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138., 139. ve 140. paragraflarında koruma sorumluluğu yaklaşımı kabul edilmiştir (Gözen Ercan, 2017a, s. 390; Gözen Ercan, 2017b, s. 170; Gürbüz, 2014, s. 3; Sürücüoğlu, 2017, s. 610). 2006'da 1674 sayılı Güvenlik Konseyi kararı ve A/60/L.1, 2005 sayılı Genel Kurul kararı ile teyit edilmiştir. Güvenlik Konseyi'nde insan hakları ihlalleri uluslararası barış ve güvenlik tehdidi olarak görülerek VII. bölüme istinaden müdahale kararı alma eğilimi artmıştır (Gözen Ercan, 2017a, ss. 392-398).

Koruma sorumluluğu insani müdahalenin eksik ve aksayan yönlerine kavramsal çerçeve ve içerik katkısı

sağlamıştır. Müdahale hakkı var mı yerine insani müdahalenin eksiklerine odaklanma yoluyla kavramsal çerçeve değişimi sağlanmıştır. Konuya müdahaleciler açısından değil mağdurlar açısından bakılarak perspektif değişimi yaşanmıştır. Erken uyarı sistemi, devletin kapasitesinin geliştirilmesine destek, zamanında ve kararlı reaksiyon ve müdahale sonrası yeniden yapılandırmaya odaklanma ile içerik değişimi sağlanmıştır. Müdahale için haklı sebep olarak etnik temizlik, soykırım, savaş suçu ve insanlığa karşı suçlar (4 mezalim suçu), aşamalı sorumluluk (birinci aşamada devletin sorumluluğu, ikinci aşamada uluslararası kapasite geliştirme desteği ve üçüncü aşamada uluslararası sorumluluk), üç sütunlu sorumluluk (önleme, reaksiyon ve yeniden inşa) ve altı kriterli ihtiyatlılık önlemleri (haklı sebep, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme beklentisi) ile yapısal açılım gerçekleşmiştir (Arsava, 2011, s. 175; Özdemir, 2016, ss. 107-168; Reçber, 2018, ss. 159-160; Gözen Ercan, 2017a, s. 389).

2) Egemenlik Kavramı ile İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımları Arasındaki İlişki

Avrupa'da mezhep savaşlarını sonlandıran 1555 Augsburg Antlaşması'nın egemenliği sekülerleştirip meşruti monarşilerin egemenliğini güçlendirmesiyle modern egemenlik anlayışının çekirdeği ortaya çıkmıştır. 1648 Vestfalya Antlaşması ile egemen eşitliğe dayalı bir uluslararası sistem kurulunca devlet egemenliği kabuk bulmuştur. Reform, Rönesans, Fransız Devrimi ve Aydınlanma hareketleri ile modern egemenlik anlayışı giderek filizlenmiş ve BM Antlaşması ile yeşereceği hukuki zemine kavuşmuştur (İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-138).

Liberal bakış açısından egemenlik bireyin refahı ve güvenliğini sağlamak için toplumsal sözleşme ile devlete verilen vatandaşların ve devlet kaynaklarını yönetme hakkıdır. İç egemenlik anlayışına göre devletler kontrol ettikleri topraklardaki tüm beşeri ve doğal kaynakları kullanım hakkına sahip olarak siyasi, sosyal ve ekonomik düzeni belirleyen en yüksek otoritedir. Dış egemenlik anlayışına göre devletler uluslararası sistemde diğer devletlerden bağımsız olarak kendi iradeleriyle hareket edebilme, diğer devletlerle eşit egemen statüye sahip olma ve devletini uluslararası alanda temsile yetkili tek otorite olma hakkına sahiptir (Arslan, 2016, ss. 8-9; Hancılar, 2011, ss. 104-105; Çakmak vd., 2017, s. 20).

Liberal bakış açısına göre devlet egemenliğinin meşruiyet kaynağı halkın rızasıdır. Fransız Devrimi ve Aydınlanma döneminde Hobbes, Rousseau ve Locke gibi düşünürler; Aristoteles ve Thomas Aquinas gibi Antik Çağ filozofları ve

Hristiyan din adamlarının savunduğu doğal hukuk görüşü ile egemenlik arasındaki ilişkiyi, egemenliğin halk desteğine dayalı olması nedeniyle devletin vatandaşlarını koruma sorumluluğuyla yükümlü olduğu şeklinde tanımlamıştır (Rousseau'dan aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 138). Ancak bireyin refahı ve güvenliği için yaratılmış egemenlik hakkı; Avrupa'daki dini ve siyasi savaşlar nedeniyle feodalitenin zayıflayıp monarşilerin güçlenmesi, Augsburg ve Vestfalya Antlaşmaları ile egemenliğin ulusal ve uluslararası hukuk zeminine sahip olması ve BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde tanımlanan içişlerine karışmama ilkesi ile egemenliğin dokunulmazlık kazanması sonucunda zamanla iktidarın sınırsız otoritesine ve kontrolsüz gücüne dönüşmüş ve mutlakiyetçi egemenlik anlayışına evrilip bireyi tehdit eder boyuta ulaşmıştır. Son yıllarda özellikle bağımsızlığını yeni kazanan devletlerdeki iç çatışmalarda bizzat devleti tarafından zulmedilen ve temel insan hakları çiğnenen halkların sayısının artması sonucu sınırsız egemenlik ve insan haklarını koruma sorumluluğu arasında büyük bir ikilem doğmuş ve insani güvenlik anlayışı yükselmiştir.

1950'lerde yeni bağımsız olan devletlerde çıkan iç çatışmalar karşısında BM sisteminin çözümsüz kalması sonucunda ağırlaşan insani krizler karşısında özellikle 1980'lerden itibaren insan hakları, insan güvenliği ve insani müdahale konuları daha fazla tartışılır olmuştur. Doğal hukuk, hümanizm, kozmopolitanizm ve liberalizm görüşlerine dayanan halkın direnme hakkı olduğu, insan haklarının devlet egemenliğinin önüne ve birey güvenliğinin de devlet güvenliğinin önüne geçmesi gerektiği görüşleri savunulmuştur. 1990'larda Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından ortaya çıkan devlet içi çatışmalar bölgesel ve küresel güvenliğe yönelik daha fazla tehdit oluşturunca insan haklarının korunması için uluslararası topluma baskıyı artmıştır (Meydan, 2017, s. 417).

Mutlakiyetçi egemenlik anlayışı giderek zayıflamış ve devlet otoriteleri içişlerinde kısıtlamıştır. Çözüm olarak insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları ortaya çıkarılmıştır. Yaklaşımların taraftarları ve karşıtları arasındaki en önemli ayrım egemenlik ve insan hakları arasındaki bu ikilemdir (Crossette'den ve Weber'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-141).

İnsani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları bir taraftan Hristiyanlık felsefesi ile Antik Çağ Yunan ve Roma filozoflarından beri günümüze kadar geliştirilen haklı savaş doktrinine (**jus ad bellum**-haklı neden- ve **jus in bello**-meşru araçlar ve etik kurallar-) dayanır. Diğer taraftan insanların doğuştan gelen haklarını toplumsal sözleşme ile bir

egemene devrettiği ve bu egemenin sorumluluklarını yerine getirmese egemenliğini kaybedeceği görüşünü savunan hümanizm ile doğal hukuk (toplumsal sözleşme/cilik) felsefesine dayanır. Devletin vatandaşlarını koruyamadığı ya da korumadığı durumda toplumsal sözleşmenin ortadan kalkıp egemenliğin düşeceği görüşü insan hakları hukukuna katkı sağlamıştır (Çukur, 2019, ss. 10-14; Hamurcu, 2018, s. 46; İltar, 2015, s. 17; Oruç, 2019, s. 12). Rönesans, Reform, Amerikan ve Fransız devrimleri ve Aydınlanma Dönemi sonucunda Vestfalyan egemenlikten liberalizme doğru ilerleyişle insan güvenliğinin insancıl hukuk ve insan hakları sözleşmeleriyle uluslararası garantiye alınması mümkün olmuştur.

Öte yandan daimi barış için evrensel düzen ve evrensel hukuka ihtiyaç olduğu ve despotluğa karşı direnme ve dış yardım alma hakkı olduğu görüşlerini savunan kozmopolitizm giderek uluslararası sistemi şekillendirmiştir. Zorba yönetimlerin altında ezilen halkların doğal hukuktan, toplumsal sözleşmecilik felsefesinden ve haklı savaş doktrininden gelen direnme ve dış yardım alma haklarına sahip olduğu görüşlerinin yanı sıra dünya vatandaşlığı görüşünden gelen hakların korunması için uluslararası hukukun etkinleştirilmesi, içişlerine karışmama ilkesinin aşılması, kolektif çıkarlar gereği kolektif hareket edilmesi, egemenliğin meşruiyeti için insan haklarını koruma girişimlerinin meşru sayılması gerektiği görüşleri öne çıkarılmıştır (Meydan, 2017, s. 417).

Kökenleri Hıristiyanlık inancına kadar uzanan evrenselcilik anlayışı ile ahlak, kültür, sanat, bilim, hukuk ve politika gibi alanlarda belirlenen ortak doğrulara ve değerlere uygun olmayan durumlar karşısında ortak hareket etmek gerektiği ileri sürülmüştür. Batının, başarısız devletlerin vatandaşlarını kendi egemenlerinden koruma görevi üstlenmesi ve insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim gibi koruma altına alınan evrensel değerler için önleyici müdahale yapılması gerektiği görüşü savunulmuştur.

BM Antlaşması'nın VII. Bölümü'nde uluslararası barış ve güvenliğin tehdidi koşuluna bağlı olarak Güvenlik Konseyi'ne tanınan yetkiler çerçevesinde önleyici müdahale ve koruma sorumluluğunun uluslararası hukuka uygunluğunun söz konusu olabileceği ileri sürülmüştür. 1990'larda uluslararası sistemin devlet içi çatışmalar nedeniyle oluşan uluslararası refah ve istikrara yönelik tehditlerin uluslararası hukuk tarafından engellenmesi gerektiğini savunan yeni müdahalecilik anlayışı yükselmiştir. Uluslararası refah ve istikrara yönelik tehditler üreten devlet içi çatışmaların kolektif şekilde engellenmesi gerektiği savunularak 1990'lar boyunca Irak, Bosna Hersek,

Somali, Ruanda, Haiti, Arnavutluk, Sierra Leone, Kosova ve Doğu Timor'a müdahale girişimleri yapılmıştır. Bu gelişmeler mutlak egemenlik anlayışını aşındırmıştır (Rousseau'dan ve Martin'den aktaran İren ve Gürkaynak, 2016, s. 138; Başbaşıoğlu, 2017, ss. 3048-3049; Bozkurt, 2007, ss. 509-518; Ecevitoglu, 2015, s. 207; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, s. 160; Yonucu, 2011, ss. 1-4; Savaşan, 2013, s. 14).

1950'lerde sömürgecilikten kurtulan yeni devletlerde iç çatışmalar başlamış ve BM sistemi çözümsüz kalmıştır. 1980'li yıllardan itibaren birey ve devlet arası gerilime, insan hakları ve insani müdahale gibi konulara odaklanılmıştır. Bir taraftan doğal hukuk ve kozmopolitanizmden feyz alarak doğal hukuka dayalı direnme hakkı, insan haklarının devlet egemenliğinin önüne geçmesi, evrensel insan hakları ve ortak değerlere dayalı bir uluslararası toplum oluşturulması gerektiği savunulmuştur. Diğer taraftan pozitivist hukuktan feyz alarak devlet egemenliğinin ve içişlerine müdahale etmeme ilkesinin önceliği savunulmuştur. İnsani müdahale yaklaşımı egemenlik önceliği üzerine kurulu uluslararası düzene karşı tehdit olarak görülmüştür. Uluslararası hukuk yalnızca egemen devletlerin rıza gösterdiği antlaşmalara ve teamüllere dayandığı için henüz geçerli bir hukuk kuralı haline getirilmeyen ve bu nedenle seçici ve keyfi uygulanan insani amaçlı müdahalenin, egemenlik üstünlüğü ilkesini aşındırmaması ve sivillerin güvenliği ile sınırlandırılması istenmiştir (Çukur, 2019, s. 56; Değer, 2020, s. 22; Güneş Gülal, 2019, ss. 4-5; Halistoprak, 2019, ss. 5-6; Selçok, 2013, ss. 70-71).

Soğuk Savaş sonrasında 1990'larda artan devlet içi çatışmaların bölgesel ve küresel çatışmalara dönüşme riski uluslararası toplumun ortak sorunu haline gelip uluslararası güvenliğe odaklanılmıştır (Meydan, 2017, s. 417). Bir taraftan Balkanlar ve Afrika'daki iç çatışmaların bazıları egemenlik kalkını bahane gösterilerek durdurulmazken diğer taraftan bazılarına yapılan insani söylemli müdahaleler ulusal çıkar arayışı için kullanılmıştır. Örneğin 1994'te Ruanda müdahalesinde Fransa tarafsız davranmayıp müttefiklerini destekleyerek iç çatışmaların derinleşmesine neden olmuştur (Ohechukwu'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 159-161 ve 163-164). Sierra Leone'de BM hareketsiz kalıp başlangıçta çözümü bölgesel örgütlerin inisiyatifine bırakınca yaşanan hareketsizlik, gecikme ve yetersizlikler insani kayıpları artırmıştır. Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde yaşanan iç çatışmalara 1998'de ABD, Fransa, Ruanda, Uganda ve Burundi ile Angola, Zimbabve, Namibya, Libya, Çad, Sudan ve Batı Afrika'nın Frankofon devletleri çıkarları gereği tarafları destekleyerek karşınca çıkan I. Afrika Savaşı 2002'ye kadar sürmüş, binlerce

kişi öldürülmüş ve yüzbinlerce kişi göçe maruz kalmıştır (Scott, 2019, s. 184; Genser, 2016, s. 450; Acar, 2015, ss. 132-135).

Çözünsüz kalan devlet içi çatışmalar; insan hakları ihlalleri, zorunlu nüfus hareketleri ve yoksulluk gibi tehditler üreterek devlet güvenliğinin yanında insan güvenliğinin de öne çıkarılmasına neden olmuştur (Sur, 2013, s. 2541; Telli, 2012, ss. 208-212). İnsan güvenliğini devlet güvenliğine önceleyen hümanizm, kozmopolitanizm ve liberalizm temelli görüşler uluslararası ilişkilerde ağırlık kazanmıştır. İnsan hakları girişimlerinin artışı uluslararası politika ve uluslararası hukuka baskı yapmıştır. BM, Kanada ve Japonya gibi kanaat önderi devletler, uluslararası örgütler, STK'lar ve akademisyenler insan güvenliğini sağlamak için uluslararası hukukta düzenleme istemiştir (Çakmak vd. 2017, s. 33; Başbaşıoğlu, 2017, s. 3048-3053; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 135-152; Telli, 2012, s. 211).

1999'da dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan "Egemenliğin İki Kavramı" (*Two Concepts of Sovereignty*) başlıklı makalesi ile artık devletlerin halklarının hizmetinde olduğunu ve BM Antlaşması'nın temel hedefinin birey haklarını korumak olduğunu vurgulayarak üye devletlerden geleneksel egemenlik anlayışlarını gözden geçirmelerini isteyip insani müdahale ve egemenlik ikilemini uluslararası toplumun gündemine getirmiştir (Annan'dan aktaran Telli, 2012, ss. 211-212). Annan, 2000'de "21. Yüzyılda BM'nin Rolü" başlıklı Milenyum Raporu'nda insani müdahale yaklaşımının egemenlik açısından kabul edilemez olduğu düşüncesinin kendisinin kabul edilemez olduğunu ileri sürüp normatif bir uzlaşa yaratmak için çağrı yapmıştır (Gözen Ercan, 2017a, s. 389; Annan'dan aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 160).

Annan'ın çağrısı üzerine 2000'de Kanada öncülüğünde ICISS Komisyonu kurulmuştur (Gözen Ercan, 2017b, s. 167; Gürbüz, 2014, s. 3; Sürücüoğlu, 2017, s. 607). 2001'de Francis M. Deng devletlerin bireylere karşı egemenlik haklarının yanı sıra onların haklarını savunmakla görevli olduklarını ve uluslararası toplumun devlet içi insan hakları ihlallerine karşı masum sivilleri korumakla sorumlu olduğunu dile getirmiştir (Deng'den aktaran İren ve Gürkaynak 2016, s. 148). Deng'in kontrol olarak egemenlik yerine sorumlu olarak egemenlik (*sovereignty as responsibility*) kavramını önermesi ICISS Komisyonu'na ilham vermiştir. ICISS 2001'de yayınladığı raporunda geleneksel egemenlik anlayışına yeni bir açılım getiren koruma sorumluluğu yaklaşımını ortaya çıkarıp uluslararası toplumdaki destek istemiştir (Arsava, 2011, s. 105; Dharmapuri'den aktaran, Özdemir, 2016, s. 107; Telli, 2012, ss. 211-213; The United Nations Security Council Resolution - UNSCR, 2000, S/RES/1308).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nde 138., 139. ve 140. paragraflarında daraltılmış şekilde kabul edilmiştir. Müdahaleci devletlerin Genel Kurul'a başvurarak müdahaleden önce BM Antlaşması'nın VI. ve VII bölümleri uyarınca tüm diplomatik seçenekler ve zorlayıcı olmayan yolları denemesi, son çare olarak bölgesel örgütlerle işbirliği yapılarak Güvenlik Konseyi aracılığı ile kuvvet kullanımını içeren kolektif zorlayıcı müdahaleye başvurulması ve erken uyarı kolaylıklarının sağlanması gibi sınırlamalar getirilmiştir. Zayıf devletler egemenlik haklarını kaybederek tehdit altına girme endişesiyle, büyük devletler müdahaleye zorlanma endişesiyle askeri müdahalenin uygunluk kriterlerini onaylamamıştır. Askeri müdahaleler için haklı nedenler dört mezalim suçu (soykırım, etnik temizlik, savaş suçları ve insanlığa karşı suçlar) ile sınırlandırılmıştır. Uluslararası toplumun sorumluluk üstlenmesi, devletin insani krizi önlemekte yetersiz ve isteksiz davranmasına bağlanmıştır. Kuvvet kullanımına öncelikle Güvenlik Konseyi tarafından BM Antlaşması VI. ve VIII. bölümleri ya da şiddetlenmesi halinde VII. bölümü çerçevesinde karar verilmesi kabul edilerek alternatif mekanizmaların önü tıkanmıştır (Arsava, 2011, s. 106; Elçin Ertuğrul, 2016, ss. 442-463; Gözen Ercan, 2017a, s. 390; Gözen Ercan, 2017b, s. 170; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 150; Karagül ve Demirbaş, 2017, ss. 489-490; Özdemir, 2016, ss. 98-104; Sürücüoğlu, 2017, ss. 608-610; Şener, 2016, s. 161).

Daraltılmış bir kapsamla da olsa koruma sorumluluğu yaklaşımının kabulünden itibaren insan hakları ihlalleri, uluslararası barış ve güvenlik için tehdit olarak algılanıp Güvenlik Konseyi'nde VII. bölüme istinaden müdahale kararı alma eğilimi artmıştır. Dışarıda diğer devletlerin egemenliğine saygı ve içeride halkın insan haklarına saygıdan oluşan ikili sorumluluklu egemenlik anlayışı ile egemenliğin sadece hak değil sorumluluk da içerdiği, egemenin dışarıda diğer devletlerin egemenliğine ve içeride halka karşı sorumluluğu olduğu fikri öne çıkarılmıştır. Egemenliğin uluslararası hukukun önceliği olarak görülmesi yerine uluslararası hukukun devlete verdiği bir özellik olarak algılanması güç kazanmıştır. Sınırsız sorumsuz mutlak devlet egemenliğinden insan haklarını koruma sorumluluğu üstlenen uluslararası topluma geçiş sürecinin başladığı ileri sürülmüştür. Koruma sorumluluğu yaklaşımı, sorumluluğunu yerine getirmeyen devletin egemenliğinin düşmesi gerekçesiyle içişlerine müdahale etmeme ve kuvvet kullanma yasaklarının istisnası olarak öne sürülmüştür. Böylece devlet egemenliğinin gücü merkezde toplayan adem-i merkeziyetçi yapısı sarsılmıştır.

Fakat devlet egemenliği dönüşmeyip değişim söz konusu olmuştur. Sadece egemenliğin kalkan olarak kullanılması sonucunda artan insani acıların karşısında uluslararası toplumun nasıl tepki vermesi gerektiği sorusuna yanıt olarak, sorumlu egemenliğe geçişle yeni bir açılım yaratılmıştır. Esasen egemenliğin BM Antlaşması'ndaki konumuna vurgu yapılmıştır (Başbaşlıoğlu, 2017, s. 3053; Çakmak vd., 2017, ss. 32-33; Çeçen, 2013, s. 827; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 134-152). Örneğin, BM Antlaşması'nın 2(1). maddesine göre BM, üyelerinin egemen eşitliği ilkesi üzerine kurulmuştur. 2(4). maddesi uyarınca BM üyeleri bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığına karşı örgütün amaçlarıyla bağdaşmayacak şekilde kuvvet kullanma tehdidinde ya da kuvvet kullanımına başvurmaktan kaçınmakla yükümlüdür. 2(7). maddesine göre BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü örgüte bir devletin iç yetki alanına giren konulara müdahale yetkisi vermediği gibi, üyelerini de bu konuda çözüm için zorlamaz. Ancak VII. Bölümde yer alan koşullar altında öngörülen zorlayıcı önlemlerin uygulanması hiçbir biçimde engellenmez (İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 3-4).

a) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarını Destekleyen Görüşler

Egemenlik halkın rızasına dayandığı için egemen toplumsal sözleşmenin gereklerini yerine getirmezse egemenliği düşüp içişlerine müdahale etmeme ilkesi işlemez hale gelmektedir. İnsani trajedi gerekçesi meşru müdafaa gibi kuvvet kullanımı yasağı ilkesinin istisnası olmaktadır (İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 137-141). Sorumlu egemenlik kapsamında devletin sorumluluğunu yerine getirmediği durumda sorumluluk uluslararası topluma düşmektedir (Acar, 2015, s. 133; Özdemir, 2016, s. 56). Uluslararası toplumun kuvvet kullanımına varan önlemleri insan haklarının korunması çerçevesinde alabilmesi hukuki bir yeniliktir (Gözen Ercan, 2017b, s. 172). Ancak koruma sorumluluğu yaklaşımında sadece kavramsal bir egemenlik anlayışı revizyonu yapılmış, yeni bir hukuk kuralı yaratılmamıştır.

2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 138., 139. ve 140. paragraflarında tanımlanan koruma sorumluluğu devletlerin taraf olduğu insan hakları antlaşmalarında, Uluslararası Ceza Hukuku ve Uluslararası İnsancıl Hukuk'ta yer alan ödevler temelinde zaten tanımlanmış ve kabul edilmiştir. Yaklaşımların taraftarları 138. ve 139. paragraflara dayanarak egemenliğin mutlaklığı görüşünü reddederek egemenliğin halkın korunması sağlanmazsa geri alınabilecek bir hak olduğunu, koruma sorumluluğunu yerine getiremeyen devletin

egemenliğinin düşüp sorumluluğun uluslararası topluma geçeceğini ve pozitif devletler hukukunun koruma sorumluluğu unsurları içerdiğini savunmaktadır (Arsava, 2011, s. 116).

Devlet içi çatışmalar karşısında çözümsüz kalan uluslararası hukukun yenilenmesi ve belirli ölçütler çerçevesinde müdahale için yetki verilmesi gerekmektedir (Teson'dan aktaran Acet, 2017, s. 449). Devlet içi çatışmalarda insancıl hukukun kendiliğinden devreye girip sivilleri koruması, zararları önlemesi ve tazmin etmesi, barış ve düzeni yeniden tesis etmesi ve insan haklarını güvence altına alması beklenmektedir (Arsava, 2011, ss. 104-118; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 460; Geyik, 2016, ss. 64-65; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, s. 89; Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı, 2004, ss. 14-15). Bir devletin uluslararası suç failini yargılayabilmesinin, egemenliğin sınırlanması değil yansımasıdır (Çeçen, 2013, ss. 815-820).

İnsancıl hukuk haklı savaş (*jus in bello* ve *jus ad bellum*) doktrinine dayanmaktadır. Tebaasına zulmedene karşı halkın direnme ve dış yardım alma hakkı vardır (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3048; Çakmak vd., 2017, ss. 6-20; Ecevitoğlu, 2015, s. 207; Kenneth'den aktaran, Duran, 2001, s. 88; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 137-140). İnsancıl hukuk sözleşmelerini imzalayan devletler, devlet içi çatışmalarda insancıl hukuk ihlallerinden yükümlenip müdahaleyi kabul etmiş sayılmaktadır (Arsava, 2011, ss. 104-118; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 460; Geyik, 2016, ss. 64-65; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, s. 89; Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı, 2004, ss. 14-15).

Bu noktada uluslararası topluma kolektif müdahale ve cezalandırma yetkisi tanınmaktadır. Örneğin, Hehir'e göre 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi ile devletlere özel sorumluluk yüklenmiştir. Sözleşmenin 1. ve 5. maddelerinde tanımlanan soykırım suçunun önlenmesi, kolaylaştırılmasından kaçınma ve bu suçu cezalandırmak için gerekli tüm tedbirleri alma *jus cogens* hükümleri ile soykırım suçu içişlerine karışmama ilkesi kapsamında çıkarılıp devletlere kolektif ya da münferit müdahale sorumluluğu yüklenmiştir. Bu maddeler BM Antlaşması'nın 1., 5. ve 55. maddeleri gibi erken koruma sorumluluğu yaklaşımı olarak algılanmıştır. Burada soykırım suçunu önleme ve insan haklarını koruma amaçları devlet egemenliğinin dokunulmazlığı ilkesini aşarak müdahalenin önünü açmıştır (Hehir'den aktaran Gürbüz, 2014, s. 7).

1970'te imzalanan Devletlerarası Dostane İlişkiler ve İşbirliği Prensipleri Deklarasyonu ile devletlerin barışın temini için işbirliği yapması öngörülmüştür. 1998'de imzalanan Roma

Statüsü ile 1977 Cenevre Sözleşmesi'nin 2. Ek Protokolü'nün yaptırım sorunu çözülmüştür. Suçun yeri ve failinin uyruğuna bakılmaksızın Uluslararası Ceza Mahkemesi (UCM) mahkemesine yargı yetkisi tanınmıştır. Taraf devletin talebi ya da Güvenlik Konseyi kararı ile bireyleri ve devletleri yargılama yolu açılmış ve tazmin imkânı doğmuştur. 2000'de imzalanan Afrika Birliği Kurucu Antlaşması'nda soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları dört mezalim suçu olarak tanımlanmış ve bu suçlara karşı müdahale isteme ve müdahale etme hakkı tanınmıştır (Aytoğu, 2016, ss. 7-12; Çeçen, 2013, s. 827; Özdemir, 2016, ss. 90-92; Türkiye Büyük Millet Meclisi - TBMM; 2021).

İnsan hakları en üst düzey hukuk kuralları (**jus cogens**) olduğu için insani trajedinin varlığında egemenlik düşüp müdahale yetkisi doğmaktadır (Çeçen, 2013, s. 811). BM Antlaşması'nın amaçları arasında insan haklarını korumakta işbirliği yükümlülüğü bulunmaktadır. İnsan hakları ihlalleri uluslararası barış ve güvenliği tehdit ederse BM Antlaşması'nın 1. maddesine göre uluslararası barışı, güvenliği ve insan haklarına saygıyı güçlendirmek için işbirliği yapmak amaçlanmıştır. 55. maddesine göre ayırım yapmaksızın herkesin insan haklarına saygıyı kolaylaştırması hedeflenmiştir ve 56. maddesi ile bu amaçlar için işbirliği yapmak taahhüt edilmiştir. BM Antlaşması'nın 2(5). maddesi ile devletler ekonomik, sosyal, kültürel, insan hakları konusunda işbirliği yapma ve barışın temini için tüm önlemleri desteklemekle yükümlenmiştir. BM Antlaşması'nın V. ve VII. bölümleri BM ve devletlere müdahale yetkisi vermiştir. BM Antlaşması'nın 2(4) maddesi ile getirilen kuvvet kullanımı yasağında devlet içi silahlı çatışmalara değinilmemiştir. 2(4). maddesi dar yorumlanarak BM Antlaşması amaçları ile bağdaşan müdahaleler uluslararası hukuka aykırı görülmemiştir. Bu nedenle insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları kuvvet kullanımı yasağının istisnaları olarak ileri sürülmüştür (Arsava, 2017, s. 2651; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı, 2021b; Çiftçi S, 2016, s. 493; Hancılar, 2011, s. 116; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 30-31; Öztürk, 2011, s. 25; Sur, 2013, s. 2539).

BM Antlaşması'nın 39., 40., 41., 42., 43. ve 48. maddelerinde devlet içi çatışmaların uluslararası barış ve güvenlik için tehdit oluşturması halinde kolektif güvenlik sistemi oluşturulması öngörülmüştür. 39. maddeye göre Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdidini tespit edip tavsiyeler verebilir; 40. maddeye göre tarafları geçici önlemler almaya çağırabilir; 41. maddeye göre barışçıl diplomatik ve ekonomik önlemler alabilir; 42. maddeye göre barışçıl önlemler yetersiz kalırsa kuvvet kullanımı içeren

zorlayıcı önlemler alabilir (ikinci kuvvet kullanımı istisnasıdır ve 139. paragrafa ilham vermiştir); 43. maddeye göre devletler kolaylık sağlamakla yükümlüdür; 48. maddeye göre devletler yaptırım kararlarına uymakla yükümlüdür. BM Antlaşması'nın 24. maddesi de uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması yetkisini Güvenlik Konseyi'ne vermiş ve üyelere işbirliği yapma yükümlülüğü getirmiştir (Öztürk, 2011, s. 24).

Burada asıl sorun Güvenlik Konseyi tıkanınca alternatif otoriteye olan ihtiyaçtır. BM Antlaşması'nın 52., 53., 54., 18., 94., 96. ve 99. maddeleri ise alternatif mekanizmaların devreye girmesini sağlamıştır. 52. maddeye göre BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü uluslararası barış ve güvenliğin sağlanması için bölgesel antlaşmaları ve örgütlere engel değildir. 53. maddeye göre Güvenlik Konseyi zorlayıcı önlemler ve askeri operasyon için bölgesel örgütleri yetkilendirebilir. 54. maddeye göre bölgesel örgütler eylemlerini Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlüdür. 99. maddeye göre Genel Sekreter devlet içi çatışmalardan doğan uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden bir durumu Güvenlik Konseyi dikkatine sunabilir ve tıkanma durumunda Genel Kurul'u harekete geçirebilir. 18. maddeye göre Genel Kurul insani kriz varlığında acilen toplanıp hazır bulunanların 2/3 oyuyla "Barış için Birlik" kararı alabilir. 94. maddeye göre devletler Uluslararası Adalet Divanı (UAD) kararlarına uymakla yükümlüdür. Uymazsa Güvenlik Konseyi tavsiye ya da önlem kararı alabilir. 96. maddeye göre Güvenlik Konseyi ya da Genel Kurul UAD'dan hukuksal konularda tavsiye kararı isteyerek meşruiyeti artırabilir (Arsava, 2011, s. 116; Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2021, ss. 9-27; Gürbüz, 2014, ss. 5-6; Sur, 2013, s. 2541). Buradan Güvenlik Konseyi yetkilendirmesiyle yapılan müdahalelerin hukuka uygun bir konumda olduğu ve Güvenlik Konseyi tıkanınca alternatif mekanizmaların devreye girmesi için de gerekli yolların tanımlandığı anlaşılmaktadır.

Smith'e göre sorun Güvenlik Konseyi'nin etkisiz rolüdür ve çözüm ise Güvenlik Konseyi'nin koruma sorumluluğu ile emperyalizmi uygulama yeteneğini kısıtlamaktır. Bölgesel örgütler, veto sorunu olmaması ve büyük devletlerin karar alma süreçlerine daha az dâhil olması nedeniyle en uygun alternatiftir. BM Antlaşması'nın 53. maddesinin *ex post facto* (sonradan onaylama) uygulaması yoluyla uluslararası hukuka uygun şekilde yetki verilebilir (Smith, 2019, s. 1; Kelleci ve Bodur Ün, 2017, ss. 89-95).

Asıl sorun alternatif mekanizmaların devreye girmemesi durumunda yapılan yetkisiz müdahalelerdir. Örneğin, Chesterman'a göre 1994'te yapılan Haiti müdahalesinde Güvenlik Konseyi kararı uyarınca hareket edildiği için devlet

egemenliği ilkesinin ihlali yönünde bir itiraz oluşmazken; (Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 134-137). Kosova müdahalesinde Güvenlik Konseyi kararlarında 39. maddeyi refere eden ve NATO'yu yetkilendiren bir hükme yer vermediği için Kosova müdahalesi teamül oluşumuna yol açsa bile bu teamül oluşumu 2(4). maddesinin üstünde değildir (Byers ve Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, s. 146).

Egemen devletler kendi iradeleri ile BM Antlaşması'nı, insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerini karşılıklı egemenliklerinden feragat ederek imzalayarak insan haklarının korunması konusundaki yükümlülükleri kabul ettikleri için müdahaleyi de kabul etmiş sayılmaktadır (Franck'ten aktaran Çelik, 2007, ss. 17-19). İnsan haklarını ihlal eden devletteki dönemin sorumlu iktidarına müdahale edilmesi tam olarak devlet egemenliğinin ihlal edildiği anlamına gelmemektedir. Burada içişlerine karışmamanın istisnası devletlerin iç hukuk tasarrufları ve düzenlemeleri için diğer devletler ve uluslararası kurumlara tanıdığı yetkiler kapsamında oluşan istisnadır. Uluslararası sistemde uluslararası antlaşmalar derin bir tartışma sürecinden sonra genel kabul görmüş oldukları için gerekli meşruiyet kaynağını oluşturabilir (Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, ss. 153-154; Telli, 2012, ss. 209-210). Bu kapsamda BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde halkın güvenliğinin sağlanması sorumluluğu devlete ve devletin yetersiz kalması durumunda Güvenlik Konseyi'ne bırakılmıştır.

Daimi üyelerin veto ile müdahale kararlarını sürekli bloke etmesiyle tıkanan BM sistemini açmak için meşru müdafaa kapsamında insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları istisna olarak öne sürülmüştür. İnsancıl hukuk, insan hakları hukuku ve uluslararası ceza hukuku ihlalleri içişlerine müdahale gerekçesi olarak görülüp egemenliğe kısıtlama getirilmeye başlamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Çakmak vd., 2017, s. 20; Hancılar, 2011, ss. 104-105). 2(7). maddesine karşı, devletlerin insan haklarını ihlal etmesi ya da ihlalleri önlemekte yetersiz ve isteksiz davranması sonucu toplumsal sözleşmenin ihlal edilmesiyle egemenin meşruiyetini kaybettiği, insan haklarının devletlerin iç meselesi olmaktan çıktığı, insan hakları hukukuna aykırı davranan devletlerin iç egemenliği üzerinde uluslararası kontrol kurulması gerektiği, zorbalığa karşı halka direnme, self determinasyon ve sınır ötesi yardım alma hakkı olduğu fikirleri savunulmuştur. Koruma sorumluluğu yaklaşımıyla getirilen ikili sorumluluklu egemenlik anlayışı ile soykırım, etnik temizlik, insanlığa karşı suçlar ve savaş suçları durumlarında uluslararası toplumun bireyin, devletin ve uluslararası sistemin güvenliğinin sağlanmasından sorumlu olduğu iddia edilmiştir (Acar, 2015, s. 116;

Bağbaşıoğlu, 2017, s. 3055; Bozkurt, 2007, ss. 509-513; Ecevitoglu, 2015, s. 207; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 37 ve 138-140).

b) İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşıtların Görüşleri

Devletlerarası ilişkileri düzenleyen en temel ilkelerden biri devlet egemenliğinin önceliği ilkesidir. Brown ve Ainley'e göre insani müdahale bir devlet içinde yaşanan sözde acıyı dindirmek için bir ya da birkaç devletin zorla o devletin egemenlik bölgesini istila etmesidir (Brown ve Ainley'den aktaran Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054). Bellamy ve Wheeler'a göre insani müdahale ve koruma sorumluluğu egemenlik, kuvvet kullanmama ve içişlerine karışmazlık ilkeleri ile inşa edilen uluslararası sistemin en zorlu sınavıdır (Bellamy ve Wheeler'dan aktaran Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054). BM Antlaşması'nın 2(1). maddesine göre BM üyelerin egemen eşitliği üzerine kurulmuştur. Bu madde ile devletler ancak uzlaşma oranında uluslararası antlaşmalara taraf olarak egemenliğini diğer devletlere açma hakkına sahip olmuştur (Arsava, 2011, s. 102; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 145; Şener, 2016, ss. 153-154).

Egemenlik uluslararası ilişkilerde içişlerine karışılmaması ayrıcalığını ve karışmama yükümlülüğünü doğurur. Devlet egemenliği ve devletlerin egemen eşitliğini korumak için BM Antlaşması'nın 2(7). maddesi ile içişlerine karışmama ilkesi kabul edilmiştir. Bir devletin başka bir devletin iç yetkisine giren meselelerine müdahalesi açıkça yasaklanmıştır. Her devletin iç sorunlarını kendi kendine çözme hakkı tanınmış ve egemenlik alanının diğer devletlerin müdahalesine kapalılığı vurgulanmıştır. Bu noktada halkın güvenliğinin sağlanması sorumluluğunun egemen devlete, egemen devletin yetersiz kaldığı durumlarda ise müşterek güvenliği temsilen Güvenlik Konseyi'ne ait olması öngörülmüştür. Ancak 2(7). maddesi ile esasen ulusal yetki alanına giren işlerde BM'nin yetkisi kısıtlanmış ve BM üyelerinin yükümlülükleri daraltılmıştır. BM Antlaşması'nın hiçbir hükmü iç yetki alanına giren konularda içişlerine karışma yetkisi vermez ve üyelerini bu tür konuları çözmek için zorlayamaz. Bu durumdan VII. bölüm altında zorlama tedbirlerini uygulanması hariç tutulsa da bunun açık istisnası tanımlanmamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Bozkurt, 2007, s. 104; Çakmak vd., 2017, ss. 4-20; Çiftçi S, 2016, s. 493; Hancılar, 2011, ss. 104-105).

Ayrıca Genel Kurul'un 21 Aralık 1965 tarihli ve 2131 (XX) sayılı Devletlerin İçişlerine Müdahalenin Kabul Edilmezliği ve Bağımsızlık ve Egemenlik Haklarının Korunması Hakkında

Bildirisi'ne göre hiçbir devletin ne nedenle olursa olsun başka bir devletin işlerine doğrudan ya da dolaylı müdahale hakkının olmadığını hükme bağlamıştır. Genel Kurul'un 24 Ekim 1970 tarihli ve 2625 (XXV) sayılı Devletler Arasında Dostane İlişkiler Kurmaya ve İşbirliği Yapmaya Dair Uluslararası Hukuk Bildirisi de egemenlik prensibine göre devletlere başka uluslararası hukuk sükülerinin kendi işlerine karışmasına karşı koruma sağlamıştır. İki bildiri de bir devletin iç meselelerine başka uluslararası hukuk sükülerinin karışması yasaklanmıştır. Devlet egemenliğini güçlendirmek için işlerine karışmama üzerinde uluslararası uzlaşma sağlanırken devlet iç çatışmalarda kitlesel vahşete maruz kalan sivillerin insan hakları istisna olarak tanımlanmamıştır (Arslan, 2016, ss. 8-9; Hancılar, 2011, ss. 104-105; Çakmak vd., 2017, s. 20). Ayrıca Genel Kurul kararları olmaları bakımından bağlayıcı etkileri yeterli değildir. Sadece devletlerin müdahalenin her türlüşünü uluslararası hukuka aykırı kabul etmesi üzerine geniş bir uzlaşma söz konusu olmuştur (Bozkurt, 2007, ss. 104-105).

BM Antlaşması'nın 2(4). maddesinde yer alan kuvvet kullanımı yasağı ilkesi de devlet egemenliğinin üstünlüğünü korumak için geliştirilmiştir. Bu madde ile kuvvet kullanımı kesin ve evrensel olarak yasaklanarak devlet egemenliğinin üstünlüğü ve işlerine karışmama ilkeleri koruma altına alınmıştır. Ayrıca BM Antlaşması'nın madde öncesi bölüm girişinde, 1. ve 2. maddelerinde, VI. ve VII. bölümlerde 34. ve 54. maddeler arasında kuvvet kullanımı yasağı açıkça tanımlanmıştır. Bu yasak üyeleri doğrudan ve sonuçlar açısından diğer tüm devletleri dolaylı şekilde bağlar.

Kuvvet kullanımı yasağının istisnaları 51. maddede meşru müdafaa hakkı olarak tanımlanmıştır. Silahlı saldırıya uğramış olma, hasar oluşması, zorunluluğun, aciliyetin ve orantılılığın bulunması gerekmektedir. Meşru müdafaa hakkını kullanan devletler, aldıkları tedbirleri Güvenlik Konseyi'ne bildirmekle yükümlü tutulmuştur. Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliği korumak için gerekli olan tedbirleri almakla yükümlenmiş ve Güvenlik Konseyi bu tedbirleri alır almaz bu hakkı kullanan devletin münferit kuvvet kullanımına derhal son vermesi öngörülmüştür (Çakmak vd., 2017, s. 5; Çiftçi S, 2016, s. 494; Hancılar, 2011, s. 101; İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı; 2021a, ss. 20-29).

Kuvvet kullanımının ikinci istisnası VII. bölüm altında uluslararası barış ve güvenliğin tehdidine karşı Güvenlik Konseyi'nin önlem alma yetkisidir (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3054; Elçin Ertuğrul, 2016, s. 442; Şener, 2016, ss. 153-169; Telli, 2012, s. 209). Ancak burada da devletler müdahale için açıkça yetkilendirilmemiştir. 2(4). maddesinde devlet iç çatışmalara

değnilmediği için insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımları kuvvet kullanımı istisnası olarak sunulmuştur ancak yeterli hukuki zemin henüz oluşmamıştır (Başbaşhoğlu, 2017, ss. 3057-3058). Devlet rızası ve Güvenlik Konseyi onayı aranması egemenlik üstünlüğü anlayışı çerçevesinde yasallık oluşumunu engellemiştir (Turanly, 2013, s. 31; Goodman'dan aktaran Acet, 2017, ss. 445-449).

Öte yandan Pattison'a göre BM Antlaşması'nın 24. maddesi uluslararası barış ve güvenlik için birincil sorumluluğu Güvenlik Konseyi'ne vermiştir. 53. maddesi de Güvenlik Konseyi'nden izin alınmaksızın bölgesel müdahaleyi yasaklamıştır ve bölgesel örgütlerin müdahalelerinin **ex post facto** olarak onaylanarak uygulanması uluslararası sistemin güvenliğini emrivakilerle tehdit etmektedir (Pattison'dan aktaran Smith, 2019, s. 1). Welsh'e göre de acil müdahale gerektiğinde Güvenlik Konseyi onayının müdahale başladıktan sonra alınabileceği görüşü oldukça tehlikelidir. Bir bölgesel örgütün Güvenlik Konseyi'ni emrivaki ile karara zorlayarak uluslararası sistemi tehlikeye sokma olasılığı endişe yaratmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin müdahaleyi meşrulaştırmadaki tekeli sona erdirilerek BM'nin yönettiği uluslararası sistem tehdit edilmektedir (Welsh'den aktaran Gürbüz, 2014, s. 6).

Yaklaşımı içeren hiçbir doküman UAD'ın 38. maddesi kapsamında birincil uluslararası hukuk kaynağı haline gelememiştir. Hiçbir uluslararası antlaşmada bağlayıcı bir hukuk kuralı olarak tanımlanmamıştır (Doyle'den aktaran, Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 491). Uzlaşmış bir tanıma ulaşamamıştır. Diğer kriterler ve standartlar net ve yazılı değildir. Sadece insani trajedinin varlığı ve uluslararası toplumun onayı üzerinden hareket edilmektedir. Uluslararası toplumun rızası meşruiyet sağlasa da hukukilik sağlayamamaktadır (Çakmak vd., 2017, ss. 24-25). Hehir'e göre BM öncülüğünde koruma sorumluluğu kavramına birçok belgede değinilmiş olması henüz bir yasal yükümlülük oluşturmamıştır (Hehir'den aktaran Karagül ve Demirbaş, 2017, s. 490). Bu nedenle çeşitli antlaşmaların hükümleri, BM kararları ve bildirgeleri dar ve geniş yorumlanarak manipüle edilmektedir (Öztürk, 2011, s. 25). Örneğin erken koruma sorumluluğu olarak öne sürülen Afrika Birliği Kurucu Antlaşması üyeleriyle sınırlıdır, bölgeseldir ve uluslararası hukuku kapsayıcı değildir. Sadece 4 suça karşı norm oluşturma yolunda ilerleme söz konusudur (Reçber, 2018, s. 163; African Union, 2000; Arsava, 2011, s. 109). ICISS raporu, 2005 Dünya Zirvesi Sonuç Bildirgesi, Genel Sekreter raporları, Güvenlik Konseyi ve Genel Kurul kararları ise meşruiyeti artırarak teamül

oluşturma potansiyeline sahip olsalar da pozitif hukuk normu oluşturamamaktadır.

Yaklaşımların karşıtlarının başka bir görüşüne göre BM Antlaşması'nın imzalanmasından bu yana kuvvet kullanımı yasaklanmasına rağmen **de facto** olarak sıklıkla uygulanmıştır. Sonuç olarak 51. maddenin pratikte bir değeri kalmamıştır (Şener, 2016, s. 170). Eğer koruma sorumluluğu yaklaşımı bir uluslararası norm haline dönüştürülürse egemenliğin şartlı özerkliğe dönüşme riski bulunmaktadır (Gürbüz, 2014, s. 8). İnsan hakları ihlalleri bahane olarak kullanılabilme potansiyeli vardır. Yaklaşımlar ulusal çıkarları sağlama aracı olarak araçsallaştırılabilir. Yeniden inşa süreçlerinde müdahaleci güçlerin lehine sonuçlar üretilerek neo-emperyalizme hizmet edebilir. Chomsky'ye göre insani müdahale coğrafi keşiflerden beri sömürgeci devletlerin savaş haklarının kullanımını daha da meşrulaştırmak için kullandığı bir araçtır. Koruma sorumluluğu yaklaşımı, askeri boyutu arka plana çeken bir illüzyondur. Sorumluluğun Güvenlik Konseyi'ne verilmesi yeterli bir çözüm değildir. Tutarsızlıklar, seçicilikler, büyük güçlerin karar alma süreçlerini domine etmesi ve yaklaşımların çıkar sağlama aracı olarak manipüle edilmesi teamül oluşmadığının kanıtıdır (Chomsky'den aktaran Elçin Ertuğrul, 2016, s. 444; Gürbüz, 2014, ss. 2-10; Telli, 2012, ss. 214-215). Hukuki ve yönetsel boşluklar ile muğlaklıklar çıkarılara göre suistimal edilebilmektedir (Başbaşıoğlu, 2017, s. 3061). Çünkü uluslararası sistemde denetim ve cezalandırma mekanizması oldukça zayıftır.

Müdahalenin maliyetleri ağırken devletlerin hangi öncelikli amaçlarla hareket ettiği riski göz ardı edilmemelidir (Gürbüz, 2014, s. 9; Özdemir, 2016, s. 105; Öztürk, 2011, s. 25; Sürücüoğlu, 2017, s. 603; Şener, 2016, ss. 166-171). Örneğin 1945 öncesi kuvvet kullanımı zaten devletlerin uhdesinde olduğundan ve müdahale girişimleri sömürgecilik mantığıyla bir hak olarak görülüp uygulandığından dolayı başvuru insanî söylemler sadece ulusal çıkarları daha fazla meşrulaştırmak için bir araç olarak algılanmıştır. Özellikle 19. yüzyılda savaşın maliyetlerinin yüksekliği nedeniyle iç kamuoyunu ve güçler dengesi gereği uluslararası kamuoyunu ikna etmek için meşruiyeti artırmak amacıyla insanî gerekçelere sıklıkla başvurulmuştur. Osmanlı Devleti'nde yaşanan Yunanistan müdahalesi (1829), Suriye müdahalesi (1861), Girit İsyanı (1866), Bosna-Hersek Meselesi (1877) ve Makedonya Sorunu (1903) esnasında Avrupalı devletler bölgedeki Müslüman olmayan halkların haklarını koruma bahanesini hem kendi kamuoyunu, hem uluslararası kamuoyunu hem de bölge halkını ikna etmek için kullanmıştır. Diğer taraftan öne

sürdükleri insani söylemler sayesinde insani amaçlarla örtüşmeyen önemli çıkarlar elde etmişlerdir (Çakmak vd., 2017, s. 15; Sander, 2010a, ss. 298-299). Bu nedenle II. Dünya Savaşı'nın ardından BM Antlaşması ile yeniden dizayn edilen uluslararası sistemin insani müdahaleyi engelleyen ilkeler üstüne kurulduğu, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerinin temel alındığı ileri sürülmüştür.

Yaklaşımların uygulayıcıları BM Antlaşması'nın bu ilkelerini geniş ya da dar yorumlayarak eylemlerini meşrulaştırmaya çalışarak egemenlik kalkanını aşındırmaya çalışmışlardır. Örneğin BM Antlaşması'nın 2(7). maddesinde tanımlanan içişlerine müdahale etmeme ilkesi ve 2(4). maddesinde tanımlanan kuvvet kullanmama ilkesi dar yorumlanırsa, devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığını hedef almayan insani müdahaleler uluslararası hukuku ihlal etmemektedir. BM Antlaşması'nın VII. bölümde tanımlanan uluslararası barış ve güvenlik tehdidi şartı geniş yorumlanırsa devlet içinde sistematik ve ağır insan hakları ihlallerinin varlığı Güvenlik Konseyi'ne müdahale yetkisi vermektedir (Telli, 2012, ss. 208-211; Hancılar, 2011, s. 102; Çakmak vd., 2017, ss. 21-22, Demirel, 2013, s. 169; Duran, 2001, s. 89). 1945 sonrası Soğuk Savaş döneminde Grenada, Dominik, Panama, Kamboçya, Pakistan, Uganda, Kongo, Stanleyville, Shaba ve Orta Afrika Cumhuriyeti müdahalelerinde de insani gerekçeler öne sürülmüş ancak kendi vatandaşlarını ve sınırlarını koruma, ideolojik nedenler ve ulusal çıkarlar daha baskın nedenler olmuştur. Koruma sorumluluğu yaklaşımının ortaya çıkışından bu yana müdahale girişimleri artmasına rağmen uygulamadaki seçicilik, tutarsızlık ve müdahalesizlik durumları devam etmektedir.

Öte yandan coğrafi keşiflerden beri Batının başarısız devletlerin (*failed states*) vatandaşlarının insani yardıma muhtaç olduğu ve kendi yöneticilerinden korunmaları gerektiği düşüncesiyle evrenselci ve evrimci bir kültürü yaymayı savunmasına karşı yükselen anti-sömürgeci hareketler bağımsız devletlerin kurulmasıyla sonuçlanmış fakat hem dünyayı Üçüncü Dünya'dan hem de Üçüncü Dünyayı kendinden koruma politikası halen varlığını sürdürmüştür. Örneğin, 1990'larda insan hakları, demokrasi ve iyi yönetim (*good governance*) uluslararası toplumun koruma altına aldığı üç evrensel değer olarak kabul edilmiştir. Ancak evrensel değerler tehlikelidir. Çünkü insan hakları, iyi yönetim, evrensellik, demokrasi ve yardımseverlik söylemleri, sömürgecilik için araçsallaştırılmıştır. Ayrıca her devletin kendine has dinamikleri olduğundan halklar kaderini tayin etmek için kendi yöntemleriyle hesaplaşmalıdır. Libya müdahalesinde de

görüldüğü gibi dışardan gelen müdahaleler daha iyi sonuçlar üretmez (Yonucu, 2011, ss. 1-4). Kuperman'a göre Libya müdahalesinden sonra insan hakları açısından son 50 yılın en kötü olayları yaşanmıştır. Komşu ülkelere silahlar ve militanlar yayılarak Nijerya ve Somali'deki iç çatışmaları tırmandırmıştır (Kuperman'dan aktaran Reçber, 2016, s. 412).

BM Antlaşmasının insan haklarını koruma için işbirliği yükümlülüklerini tanımlayan 1(3)., 55. ve 56. maddeleri insan hakları ihlallerine karşı ne yapılması gerektiğini açıklasalar da bu maddelerde kuvvet kullanımına açıkça izin verilmemiştir (Çakmak vd., 2017, s. 16; Çeçen, 2013, s. 826). BM Antlaşması'nda 1. ve 2. maddelerinde yer alan barış, adalet, insan hakları ve egemenlik gibi amaçlar ve ilkeler uyumsuzluk halinde olursa hangisinin üstün olduğu tanımlanmamıştır. Barış, egemenlik ve insan hakları eşit değerde olan amaçlardır. Buradan insani müdahaleye yetki doğduğu anlamı çıkarılamaz (Şener, 2016, ss. 158-159). Ayrıca BM Antlaşması'nın 39., 40., 41., 42., 43. ve 48. maddeleri de yeterince açık tanımlanmamıştır ve bu maddelere göre insan haklarının uluslararası barış ve güvenliğin kapsamına girdiği net değildir. İnsan haklarını korumak ve uluslararası barış ve güvenliği sağlamak için 53. maddeye dayanarak bölgesel örgütlere yetki veren Güvenlik Konseyi onayının müdahale başladıktan sonra alınmasını savunan yaklaşımlar ise uluslararası sistemi emrivaki ile tehdit etmektedir (Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü, 2021, ss. 12-17; (Gürbüz, 2014, s. 6; Sur, 2013, s. 2541; The United Nations, 2004, s. 85).

Jus cogens nitelikli insan hakları evrensel geçerliliğe sahip olsa da devlet egemenliği ile bağdaşmadığından dolayı uygulanması zordur. **Jus cogens** kurallar içeren insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinde de kuvvet kullanımına izin veren bir yetki düzenlemesi yapılmamıştır. Bu nedenle insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmeleri yasallık sağlamakta sığ kalmaktadır. Hangi hakların ihlalinin müdahaleye konu olacağını, eşik değerleri ve haklı gerekçeleri belirlemek zordur. Çünkü insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinde yükümlülüklerden ziyade haklardan bahsedilmiştir. Kuvvet kullanımı açıkça tanımlanmamıştır. Yükümlülük yetki gibi anlaşılıp keyfi ve seçici kullanılmıştır. Büyük güçler süreci kendilerine göre şekillendirmiştir. Örneğin, Soykırım Sözleşmesi'nde münferiden kuvvet kullanımı tanımlanmadığı için uygulamada yükümlülük gibi değil yetki gibi anlaşılmıştır. Roma Statüsü de insancıl hukuk ihlallerini cezalandırma mekanizması sağlasa da UCM'nin yargı yetkisi seçici uygulanmış, veto ile sınırlanmış ve büyük devletlere uygulanamamıştır (Aytoğu, 2016, ss. 5-10; Çakmak vd., 2017, s.

12; Çeçen, 2013, s. 812; Gürbüz, 2014, s. 2; Hancılar, 2011, ss. 119-120; İren ve Gürkaynak, 2016, ss. 145-146; Özdemir, 2016, ss. 90-91; Sürücüoğlu 2017, s. 605; The United Nations, 1948, A/RES/ 260 A(III)).

BM yargı organı UAD insan hakları sözleşmeleri ve Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme gibi insancıl hukuk sözleşmelerine konu olan durumları soruşturup yargılasa da davaları egemenlik odaklı olarak sığ ele alıp reddetme, düşürme, yerel mahkemelere devretme ve çözümü siyasi süreçlere bırakan karar alma eğiliminde olmuştur ve yargı yetkisi veto ile kısıtlanmıştır (Arsava, 2011, s. 116; Arsava, 2017, ss. 2651-2660; Birdişli, 2010, ss. 175-178; Global Centre for the Responsibility to Protect-GCR2P, 2019; İren ve Gürkaynak, 2016, s. 146; Schabas, 2007, s. 106; Sur, 2013, s. 2544).

Koruma sorumluluğu yaklaşımı Tanzanya, Küba, Venezüella, Vietnam, Kolombiya, Mısır, Cezayir, İran, Suriye, Pakistan ve özellikle sömürgeci kurtulup bağımsızlıklarını yeni kazanan Üçüncü Dünya ülkeleri tarafından zayıf devletlere karşı güçlü devletlerin lehine olan ve hukuki temelden yoksun yeni bir tehdit olarak algılanmıştır. Güvenlik Konseyi'ne geniş yetki verilmesinin egemenlik alanını daraltacağı düşünülmüştür (Elçin Ertuğrul, 2016, ss. 460-461; Şener, 2016, s. 160). Uluslararası hukukta emperyalizmi üreten Avrupalı-Hristiyan evrenselciliğe, Batı hegemonyasına ve uluslararası sistemdeki hiyerarşiye karşı olan Uluslararası Hukuka Üçüncü Dünya Yaklaşımları (*TWAIL-Third World Approaches to International Law*) tarafından yaklaşımların uluslararası hukukta Batının Doğu üzerinde müdahale hakkını yeniden türettiği, Üçüncü Dünya'ya müdahale aracı olarak kullanıldığı ve egemenlik anlayışının dönüştürülmesinin Üçüncü Dünya'yı müdahaleye açık hale getireceği savunulmuştur. Koruma sorumluluğunun başarılı olması için sömürgecilik tarafından yaratılan ve bugün uluslararası hukukta yeniden üretilen yoksulluk, siyasi baskı ve kaynakların eşitsiz dağılımı gibi temel yapısal nedenler irdelenmiştir. Kitlese vahşet durumlarının yaşandığı yerlerde eleştiri, iyi yönetim veya insan hakları kayıtlarının eksikliğine dikkat çekilmiştir. Koruma sorumluluğunu uygulamada Güvenlik Konseyi'nin rolünün etkisiz olduğu ve yetki vermek için meşruluğunun yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Veto kullanımı ile Üçüncü Dünya'nın kaderinin daimi üyelerin insafına bırakılmasına karşı çıkılmıştır. Karardan doğrudan etkilenen ülkelerin karar alma süreçlerinden dışlanmaması istenmiştir. Uluslararası hukukun bu konudaki bozuk tarafları düzeltilmezse koruma sorumluluğunun başarısızlığının devam edeceğine dikkat

çekilmiştir. (Smith, 2019, s. 1; Kelleci ve Bodur Ün, 2017, ss. 89-95).

Koruma sorumluluğu yaklaşımının gelişimine ve uygulanmasına destek veren devletler de devlet egemenliğin üstünlüğünün korunması bağlamında kavramın gelişimini bir taraftan ilerletirken diğer taraftan frenlemiştir. Örneğin, Libya müdahalesinin rejim değişikliği ve başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 21 Eylül 2011'de Brezilya Devlet Başkanı Dilma Rouseff önderliğinde BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) ülkeleri tarafından Korurken Sorumluluk Bilgi Notu yayınlanmıştır. Son çare, olumlu gelişme başarısı ve orantılılık kriterleri ile korurken sorumluluğun ihmal edilmemesi istenmiştir. Koruma sorumluluğunun 1. ve 2. aşamaları kabul edilip, 3. aşamada barışçıl yolların tükenmesi ve hükümetin açıkça başarısız olması kuvvet kullanımı için ön koşul olarak öne çıkarılmıştır. Önleyici diplomasiyi önceliklendirme, önleme-reaksiyon ve yeniden inşa sütunlarının ve reaksiyon adımlarının kronolojik sıralaması, müdahalecilerin hesap verebilirliğinin sağlanması, izleme ve değerlendirme mekanizmalarının geliştirilmesi öngörülmüştür (Gürbüz, 2014, s. 7; Özdemir, 2016, ss. 99-100; Serbin ve Serbin Pont, 2015, ss. 172-173; The United Nations, 2010, A/64/864).

Benzer şekilde Libya müdahalesinin Kaddafi'nin infazı ve rejim değişikliği ile sonuçlanması üzerine koruma sorumluluğunun istismarı konusunda endişesi artan Çin de Suriye kararlarını sürekli veto ederek tepki çekince, muhalefetini haklı çıkarmak ve koruma sorumluluğunu engelleyici değil yapıcı olduğunu göstermek amacıyla Sorumlu Koruma açılımı yaparak yaklaşıma normatif katkı sunmuştur. Koruma sorumluluğunun 3. aşamasını yeniden yorumlayarak 3. aşamada daha fazla hassasiyeti teşvik etmiştir. Yaklaşımın mevcut haliyle kaos getirdiğini, sonuçların ihmal edildiğini ve istismarı önlemek için kuvvet kullanımı kararı alma ve uygulama süreçlerine yönelik katı yönergeler gerektiğini savunmuştur. Koruma sorumluluğunun 6 kriterine yorum katkısı, izleme ve denetleme mekanizması, yeniden inşa odaklanma, hesap verebilirlik, rejim değişimi ve başka insani kriz yaratmanın yasaklanması önlemlerini önermiştir. Hem eski sömürge olan hem de küresel güç olan Çin bir taraftan yaklaşımın normatif yapısını ilerletirken bir taraftan da devlet egemenliğin önceliği odaklı bakış açısı ile yaklaşımın gelişimini sınırlandırmıştır. Garwood-Goower'a göre sorumlu koruma kavramı, Brezilya'nın korurken sorumluluk kavramının belirsiz üçüncü aşamasının normatif içeriğini ortaya çıkarmayı sürdürmüştür. Adil ve makul yeni bir uluslararası siyasi düzen inşa etme yolunda egemenlik ve müdahale ikileminin

gölgesinde gelişen normatif inşaya Batı dışından değerli bir katkı sağlamıştır (Garwood-Goower, 2016, ss. 2-26; Thakur, 2014, ss. 1-4).

Ayrıca 2008'de Arjantin, Kamboçya, İsviçre ve Tanzanya tarafından soykırım ve kitlesel vahşeti önleme amacıyla başlatılan, daha sonra Danimarka, Gana, Avustralya ve Kosta Rika hükümetleri ile Uluslararası Koruma Sorumluluğu Koalisyonu (ICRtoP-*The International Coalition for the Responsibility to Protect*) ve Küresel Koruma Sorumluluğu Merkezi (GCR2P-*Global Centre for the Responsibility to Protect*) örgütlerinin desteğiyle öne çıkarılan odak noktaları inisiyatifi de koruma sorumluluğunun uygulanmasına destek olmuştur. 2011'de 31 devletin katılımı ile Küresel Koruma Sorumluluğu Odak Noktaları Ağı (*Global Network of R2P Focal Points*) kurulmuş ve bugün üye sayısı 61'e ulaşmıştır. Uluslararası işbirliği ile koruma sorumluluğu yaklaşımının norm oluşumuna, kurumsallaşmasına, uygulanmasına ve ulusal düzeyde kapasite geliştirilmesine yönelik önemli fırsatlar sunulmuştur (Pitsuwan, Duy, Wibisono, Mahathir ve Romulo, 2014, s. 14; Stanley Foundation, 2015, s. 47).

3) Egemenliğin İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarının Uygulanmasına Etkisi

BM Antlaşması öncesi dönemde yaşanan insani müdahale girişimlerine bakıldığında insani söylemlerin araç olarak kullanılmasıyla devlet egemenliğinin dokunulmazlığı teamülünün aşıldığı ve bu sayede müdahaleci devletlerin kendi çıkarlarını izlediği görülmüştür. 1829'da İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından yapılan Yunanistan müdahalesi, 1861'de Fransa öncülüğünde yapılan Suriye müdahalesi, 1866'da Girit isyanı, 1877'de Bosna-Hersek meselesi, 1903'te Makedonya sorunu ve 1939'da Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgali insani amaçların ulusal çıkar arayışlarının ve böl-parçala-yönet stratejisinin aracı olarak kullanılması insani müdahale yaklaşımına karşı uluslararası toplumda şüpheli bakış açılarının yükselmesine yol açmıştır. Bu nedenle BM Antlaşması'nın insani söylemlerle müdahaleye izin vermeyecek şekilde devlet egemenliğinin üstünlüğü ilkesi odaklı dizayn edildiği düşünülmektedir (Reçber, 2016, s. 108; Armaoğlu, 2010, ss. 409-417, 624, 695-701 ve 826-829; Armaoğlu, 2012, ss. 343-357; Sander, 2010b, ss. 58-61).

Örneğin, Osmanlı yönetiminin Yunan halkına baskı ve şiddet uygulamasına son vermek söylemiyle İngiltere, Fransa ve Rusya tarafından 1829'da yapılan askeri müdahalede asıl amaç dini, siyasi ve ekonomik çıkarlardır. Brownlie'ye göre İngiltere

ve Fransa'nın ana amacı Rusya'nın tek taraflı müdahaleyle güçlenmesini önlemek, güçler dengesini, dini ve ticari çıkarlarını korumaktır (Brownlie'den aktaran Reçber, 2016, s. 119). Çakmak'a göre Rusya'nın asıl amacı jeostratejik çıkarlar sağlamak, Fransa ve İngiltere'nin motivasyonu ise kamuoyu baskısıyla bölgede yaşayan Hristiyanları korumak ve ulusal çıkarlarını izlemektir (Çakmak vd., 2017, s. 15). Sander'e göre 1927'de Navarin'de Osmanlı donanmasının imha edilmesi ve ardından Rusya'nın Edirne Antlaşması ile Doğu Anadolu'da toprak ve Karadeniz limanlarında ticaret hakkı alması insani amaçlarla orantısız bir sonuçtur (Sander, 2010a: 299). Chesterman'a göre 1861'de yapılan Suriye müdahalesi Fransa'nın bölgeye yerleşmesi ve manda yönetimi kurması, Osmanlı Devleti'ne özerklik istediğinin dikte edilmesi ve reform yoluyla içişlerine müdahale edilmesi açılarından iyi bir insani müdahale örneği değildir (Chesterman'dan aktaran Reçber, 2016, ss. 109-112).

1866-1868 tarihli Girit ayaklanmasında Avusturya, Rusya, Prusya, Fransa ve İtalya devletleri Hristiyanları koruma söylemiyle kuvvet kullanımı eşiğine kadar gelmiş ama güçler dengesi gereği vazgeçilmiştir (Reçber, 2016, s. 108; Armaoğlu, 2010, ss. 409-417). 1875 Bosna-Hersek krizinde Rusya Panslavizm politikası ile Slavları bağımsızlık için kışkırtıp, Osmanlı imparatorluğunu yıkarak İstanbul merkezli bir Slav devleti kurmayı ve boğazları kontrolüne almayı hedeflemiştir (Armaoğlu, 2010, s. 695-701). 1903'te başlayan Makedonya sorununda Yunanistan, Bulgaristan ve Sırbistan'ın kışkırtmasıyla başlayan bağımsızlık için çete faaliyetleri İngiltere ve Rusya'nın ıslahat önerisiyle desteklenmiştir. Sonunda Balkan Savaşı'nda Makedonya bu üç devlet arasında paylaşılana kadar sorun devam etmiştir (Armaoğlu, 2010, ss. 625 ve 826-833).

1938'de Almanya Çekoslovakya'nın 3,5 milyon Alman yaşayan Sudetler bölgesindeki halkın self determinasyon hakkına yardım söylemiyle bölgede karışıklık çıkartıp 1938 Münih Düzenlemesi ile Südetler bölgesini almıştır. Ardından Çekoslovakya'daki Slovaklar da bağımsızlık için eyleme geçtiğinde hükümet sıkıyönetim ilan edince 15 Mart 1939'da Çekoslovakya'yı işgal etmiştir. Alman olmayan halkların egemenlik altına alınması tek millet tek devlet politikasını gerçekleştirmekten ötede daha tehlikeli bir amacın olduğunu göstermiştir (Armaoğlu, 2012, ss. 343-357; Sander, 2010b, ss. 58-62).

Egemenlik eksenli uluslararası sistemin bir sonucu olarak yaklaşımlar henüz bir uluslararası hukuk kuralına dönüşemediği için BM üyesi devletler ulusal çıkarları gereği

seçici, keyfi ve istikrarsız davranabilmektedir. Örneğin Suriye, Uganda, Sri Lanka, Kuzey Kore, Myanmar, Angola, Burundi, Nijerya, Zimbabve ve Etiyopya gibi pek çok insani krizde gerekli eşikler aşılmasına rağmen müdahalesizlik tercih edilmiştir. Bir taraftan Güvenlik Konseyi egemenlik önceliği nedeniyle sık sık tıkanarak insan haklarının ihlalini önleyemezken, bir taraftan bu tıkanıklığı açmak için Güvenlik Konseyi'ni atlayan girişimler uluslararası hukuku ihlal etmiştir. Güvenlik Konseyi onayı alınmadan yapıldığı için kınanan ve çekilme kararı alınan müdahaleler norm ve teamül oluşumunu zayıflatmıştır.

Genel Kurul'un da müdahalelere karşı sıklıkla kınama ve çekilme kararı alması norm ve teamül oluşumunu engelleyici etki yaratmıştır. Örneğin, 1983'te ABD'nin Grenada müdahalesi ve 1989'da ABD ve Amerikan Devletleri Örgütü (*The Organization of American States*-OAS) tarafından yapılan Panama müdahalesi için Güvenlik Konseyi'nde kınama ve çekilme tasarıları ABD vetosu ile önlense de Genel Kurul kınama ve çekilme kararları almıştır (Batır, 2004, ss. 100-112; Finnemore, 1996, s. 24; ICISS, 2001, ss. 63-66; Nowrot ve Schbacker 1998, ss. 381-384). Vietnam'ın Kamboçya müdahalesinde Genel Kurul Vietnam'ın çekilmesini ve Kamboçya'nın egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı gösterilmesini istemiştir (Asgarov, 2008, ss. 52-53; Reçber, 2016, ss. 118-119; The United Nations, 2017, A/HRC/RES/34/22). Güvenlik Konseyi'nde Kamboçya'nın bağımsızlık, egemenlik ve toprak bütünlüğüne vurgu yapıp tüm yabancı güçlerin çekilmesi istenmiş ama 1990'a kadar Sovyetler Birliği vetosuyla engellenmiştir. Hindistan'ın Pakistan müdahalesinde kınama ve çekilme kararı Güvenlik Konseyi'nde Sovyet vetosuyla bloke edilse de Genel Kurul'da 7 Aralık 1971 tarihli A/RES 2793 sayılı kararla çekilme kararı almıştır (Reçber, 2016, s. 117; The United Nations, 1971, A/RES/2793). Kosova müdahalesine Yugoslavya, Rusya, Çin, Meksika, Brezilya, Kosta Rika, Küba, Ukrayna ve Namibya içişlerine karışmama ilkesinin ve devlet egemenliğinin ihlali olduğu ve uluslararası hukuka uygunluğun sorgulanması gerektiği savıyla karşı çıkmıştır. Beyaz Rusya, Hindistan ve Rusya Güvenlik Konseyi'nden müdahalenin derhal durdurulmasını talep etse de ABD vetosuyla reddedilmiştir (Aksoy, Polisi ve Büyükçiçek, 2013, ss. 140-141; Balcı, 2010, s. 765; Batır, 2004, ss. 126-127; UNSCR, 1999, S/RES/1239).

Ülkesel bütünlük, egemenlik ve kuvvet kullanma yasağının açıkça ihlal edilmesiyle BM Antlaşması'nın ihlal edildiği ve egemenlik kavramının geçersiz kılındığı savunulmuştur (Gray, 2008, s. 50; Teson'dan ve Henkin'den aktaran Reçber, 2016, ss. 149-155). Diğer taraftan Güvenlik

Konseyl'inin vetoyla tıkanması halinde BM Antlaşması'nın insan haklarını korumak için alternatif mekanizmaların devreye girmesini amaçlayan 18. maddesinde tanımlanan Barış İçin Birlik Kararı (Genel Kurul'un insani kriz varlığında acilen toplanıp hazır bulunanların 2/3 oyuyla karar alabilmesi) Genel Kurul tarafından bugüne kadar yalnızca iki defa (1950'de SSCB ve Çin'in katılmadığı bir oturumda Kore için ve 1990'da Kuveyt için) alınmıştır. Görüldüğü üzere Genel Kurul bu konuda yetkisini kullanmama eğilimindedir (Savaşan, 2013, s. 15; Savaşan, 2018, s. 147). Yetkisiz müdahaleler ise yetersizlik, kontrolsüzlük, istikrarsızlık ve sivillerin zarar görmesi ile sonuçlanmaktadır. Haklı neden, doğru amaç, doğru yetkilendirme, son çare, orantılılık ve olumlu gelişme kriterlerinin sağlanması izlenmemektedir.

BM ya da bir uluslararası örgüt denetiminde yapılmayan müdahalelerin izlenmesi, yönetimi ve denetimi zayıftır. Sivillere zarar verilirken verilmediği, hangi amaçlarla hareket edildiği, sonuçta nelerin elde edildiği, taraf tutulup tutulmadığı, müdahale araçlarının insani amaçlarla tutarlı ve orantılı uygulanıp uygulanmadığı yeterince şeffaf izlenmemektedir. Örneğin, Bellamy ve Wheeler'a göre 2008'de Rusya Gürcistan'ı işgal ederken koruma sorumluluğu yaklaşımı söylemleri altında işgalini meşrulaştırmıştır. Ancak doğru yetkilendirme kriteri sağlanmadan bir oldubitti ile yapıldığı için haklı neden, doğru amaç, son çare ve orantılılık kriterleri yeterince tartışılmamış ve izlenmemiştir (Wheeler ve Bellamy'den aktaran Elçin Ertuğrul, 2016, s. 472). Wheeler Kosova müdahalesinin de orantılılık kriteri çerçevesinde tartışmalı durumlar içerdiğini belirtmiştir. Ona göre Kosova müdahalesi haklı sebep kriterine sahip olsa da yanlış araçlarla yapılmıştır. NATO asker kaybından kaçındığı için ağır hava bombardımanı ile orantısız güç kullanarak daha fazla sivilin can kaybına neden olmuştur (Wheeler'dan aktaran Batır, 2004, s. 127).

Bunun da ötesinde uluslararası toplumun müşterek müdahaleye karar alamaması sonucu yaşanan eylemsizlik karşısında ulusal çıkarları olan devletlerin yaptığı münferit müdahaleler ise genellikle çatışan tarafları desteklemek şeklinde uygulanmaktadır. Bu durum Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde görüldüğü gibi (7 Afrika ülkesi arasında çıkan I. Afrika Savaşı'na sahne oldu) doğrudan ya da Suriye ve Yemen'de görüldüğü gibi vekâleten savaşlarla sonuçlanmaktadır. İnsani acıların artmasına, sürecin uzamasına, çözümden uzaklaşılmasına ve maliyetlerin artmasına neden olmaktadır (Acar, 2015, ss. 132-133; İnat, 2010, ss. 121-133).

Egemenlik odaklı bakış açısı müdahalelerin uygulanması esnasında önleme, reaksiyon ve yeniden inşa boyutlarının zamanında ve yeterli ele alınmasını da engellemektedir. Örneğin, Bosna-Hersek iç çatışmaları karşısında uluslararası toplum egemenlik kalkını odaklı veto sorunu nedeniyle gecikmeli ve yetersiz adımlar atmıştır (Aytoğu, 2016, ss. 71-73; Müdürlüoğlu, 2007, ss. 20-22; Yapıcı, 2007, ss. 4-7; Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, s. 678; UNSCR, 1993, S/RES/827). Örneğin, Sudan iç çatışmalarında Güvenlik Konseyi 31 Ağustos 2006 tarihli 1706 sayılı kararla VII. bölüm çerçevesinde UNMIS (United Nations Mission in Sudan) gücüne 22.000 kişilik takviye kararı olsa da bu kararın uygulanması Sudan hükümetinin kabulü koşuluna bağlanarak egemenlik engeline takılmıştır. Sudan uluslararası barış gücünü reddedip Afrika Birliği gücünü kabul edince United Nations African Union Mission in Darfur (UNAMID) kurulup sadece sivilleri, insani yardım personeli ve barış sürecini korumakla yetinilmiştir (Dalar ve Gökcan, 2010, ss. 288-290; UNSCR, 2006, S/RES/1706).

Koruma sorumluluğu yaklaşımına Brezilya ve BRICS ülkeleri tarafından sunulan Korurken Sorumluluk Açılımı ile Çin tarafından sunulan Sorumlu Koruma Açılımı 3. aşamayı uygulamak için devlet egemenliğinin önceleyen daha sıkı tedbirler önererek ülkeye özgü çözümleri sınırlandırmış, uluslararası toplumu kaçınmaya ve eylemsizliğe itmiş, Suriye’de görüldüğü gibi müdahaleyi geciktirerek ya da engelleyerek krizleri derinleştirmiştir (Çağlayan, 2018, s. 350; Benner’den aktaran Garwood-Goower, 2016, ss. 3-4; Serbin ve Serbin Pont, 2015, ss. 78-179; Tourinho, Stuenkel ve Brockmeier, 2015, s. 140).

Müdahalesizlik durumlarına bakacak olursak, devlet egemenliğinin üstünlüğü ilkesi hem ilgili devlet tarafından müdahaleyi engellemek için hem de uluslararası toplumu oluşturan devletlerin ulusal çıkarları doğrultusunda müdahalenin siyasi, askeri ve ekonomik maliyetlerinden kaçınmak için kullanılmaktadır. Örneğin, Sri Lanka hükümeti koruma sorumluluğu yaklaşımının yeni sömürgeciliği yansıttığını ileri sürerek ve egemenlik ilkesine dayanarak uluslararası hukuk ihlali iddialarını reddetmiştir (Reçber, 2018, ss. 181-383; The United Nations, 2015, A/HRC/30/29). Benzer şekilde Myanmar yönetimi egemenlik kalkını ile eleştirileri bastırmaya çalışmış ve terörle mücadele kanununa dayanarak eylemlerini meşrulaştırmıştır. Oysaki ulusal egemenlik ve toprak bütünlüğüne tehdit teşkil etmeyen ve ülke nüfusun %4’ünü oluşturan Rohinyalar’ın ayrılıkçı talepleri yoktur (Dalar, 2014, ss. 26-59; Reçber, 2016, s. 368; Savaş, 2018, ss. 83-84).

Bugün hala birçok devlet içi çatışmada insan hakları ve insancıl hukuk suçları işlenmeye devam etmekte, masum siviller soykırım ve etnik temizliğe varan toplu öldürülmeye ve göçe maruz kalmaktadır. Angola, Burundi, Kamerun, Somali, Fildişi Sahilleri, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Burkina Faso, Mali, Nijerya, Mozambik, Zimbabve, Eritre, Irak, Mısır, Filistin, Güney Sudan, Sudan, Gine, Suriye, Libya, Yemen, Çin, Kore Demokratik Cumhuriyeti, Myanmar (Burma), Sri Lanka, Afganistan, Kırgızistan, Tacikistan, Ukrayna, Filipinler, Nikaragua ve Venezüella devam eden devlet içi çatışmalarına ya müdahale edilip kendi haline bırakılmış, ya halen müdahale kararı için çaba gösterilen ya da uluslararası toplum kayıtsız kaldığı için ağır insani krizler yaşayan devletlerdir (GCR2P, 2021, s. 1).

Bu krizler karşısında VII. bölümde yer alan barışın bozulması ve tehdit edilmesi şartları bağlamında koruma sorumluluğu devreye alınarak egemenlik odaklı uluslararası sistemin ihmal ettiği insan güvenliğini sağlanabilirdi. Ya da insan hakları ve insancıl hukuk sözleşmelerinin ilgili hükümleri yetki yerine yükümlülük gibi algılanıp uygulamaya geçilebilirdi. Örneğin Sri Lanka hükümeti tarafından Tamil halkına yapılan topyekûn savaşta Çin ve Rusya'nın Güvenlik Konseyi'nde Sri Lanka hükümetinin içişlerine karışmama ilkesi ve devlet egemenliğinin üstünlüğü savına desteği nedeniyle karar alınmadığı için Tamil halkı ağır insani acılar yaşamaya maruz bırakılmıştır. Sri Lanka hükümeti Güvenlik Konseyi'nde koruma sorumluluğu yaklaşımı çerçevesinde müdahale kararı alınmasının neo-empyralist bir adım olduğunu ileri sürmüştür (Reçber, 2018, ss. 174-183; Reçber, 2016, s. 384).

Benzer şekilde Myanmar'da Arakan Müslümanlarına yapılan yaygın ve sistematik insan hakları ihlalleri karşısında uluslararası toplum Güvenlik Konseyi'nde Çin ve Rusya vetosu nedeniyle müdahalesiz kalmıştır (Dalar ve Gökcan, 2010, ss. 26-54; Savaş, 2018, ss. 83-85). Oysaki her iki iç çatışma örneğinde de müdahale için gerekli haklı sebep koşulları oluşmuştur. Uganda'da 1987'de kurulan LRA (**Lord's Resistance Army**) bugüne kadar Uganda hükümet güçlerine, Uganda Müslümanlarına, Sudan, Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Orta Afrika Cumhuriyeti halklarına ağır insan hakları ihlalleri içeren saldırılar yaparak koruma sorumluluğu çerçevesinde müdahale yapılmasını gündeme gelmiştir ancak bugüne kadar Uluslararası Ceza Mahkemesi kararları dışında aktif bir adım atılamamıştır. Bu nedenle Orta Afrika Cumhuriyetine kadar uzanan alanda ciddi oranda ölüm, ağır insan hakları ihlalleri ve göç yaşanmıştır (Boztaş, 2010, ss. 323-324; Dolan ve Hovil, 2006, s. 23; Reçber, 2016, ss. 329-330).

Ayrıca 1996'dan itibaren Uganda hükümeti tarafından Acholi halkının %95'i (2 milyon) 200 mülteci kampında toplanmıştır. Acholi halkı kamplarda kötü koşullar ve hastalıklar nedeniyle ölümler, hükümet güçleri tarafından ağır insan hakları ve insancıl hukuk ihlallerine maruz kalmıştır (Reçber, 2016, ss. 371-373). Hem LRA hem de Museveni hükümetinin saldırılarıyla Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin tüm unsurları oluşmasına rağmen uluslararası toplum maliyetleri göze alamadığı için Uganda hükümetinin durumu iç mesele olarak göstermesine göz yumulmaktadır.(Otunnu, 2006, ss. 45-46; International Coalition for the Responsibility to Protect - ICR2P, 2006, s. 1).

Kuzey Kore'de iktidar olan Kore İşçi Partisi iktidara geldiğinden beri muhalifleri ölüm, hapis ya da zorunlu çalışma kamplarında süresiz gözaltı ile cezalandırılmaktadır (Reçber, 2016, s. 373; GCR2P, 2019, s. 1). Kamplarda ağır insan hakları ihlalleri ve insanlık suçları işlenmektedir. Uluslararası toplum Kuzey Kore Demokratik Cumhuriyeti'nin sahip olduğu nükleer güç ve Güney Kore ile olan hassas durum nedeniyle büyük can kaybı ve maliyetle sonuçlanacak bir savaş başlatmayı göze alamamaktadır. Güvenlik Konseyi'nde Kuzey Kore Demokratik Cumhuriyeti hükümetinin içişlerine müdahale etmeme ve egemenlik üstünlüğü ilkelerine dayalı savını Çin ve Rusya'nın desteklemesi sonucu karar alınmadığı için hükümet onlarca yıldır bu vahşet suçlarını işlemeye devam etmektedir (Genser, 2016, ss. 490-494).

Diğer taraftan karşıt ve çekimser kalan devletler de kendi iç çatışmalarına emsal oluşturma korkusu ile yaklaşımlara karşı egemenliği kalkan olarak göstermektedir. Örneğin, Rusya Çeçenistan, İspanya Katalan, Fransa Korsika, İngiltere Kuzey İrlanda ve İskoçya, Çin Sincan Uygur ve Tibet özerk bölgeleri açısından kendileri için müdahale olasılığını yazılı hale getirecek bir norm oluşumunu destekleyememektedir. Koruma sorumluluğu yaklaşımı ile müdahale yetkisinin hukukileşmesini desteklemek yerine, koruma sorumluluğu yaklaşımının ulusal çıkarları ile örtüştüğü zaman seçici olarak kullanabilecek bir araç olarak kalmasını tercih etmektedir. (Yenigün ve Hacıoğlu, 2010, ss. 681-682). Ayrıca devletler fayda-maliyet odaklı yaklaşarak müdahalenin diplomatik, ekonomik ve askeri maliyetlerini yani maddiyat, prestij ve yaşam kayıplarını üstlenmekten kaçınmak için egemenlik kalkanını kullanarak seçici, keyfi ve tutarsız davranmaktadır.

Sonuç

Uluslararası hukuk açısından insani müdahale ve koruma sorumluluğu yaklaşımlarının uygulanmasının önündeki üç önemli engel devlet egemenliğinin önceliği ilkesi ve bunu güçlendiren kuvvet kullanmama ile içişlerine karışmama ilkeleridir. Yaklaşımının gelecekte bir hukuk normu olma olasılığı egemenlik anlayışının daha fazla aşındırılmasına ve uluslararası sistemdeki konumunun değiştirilmesine bağlıdır. Yaklaşımlar uluslararası hukuk kaynakları olan uluslararası antlaşmalar, yapılageliş kuralları ve genel hukuk ilkelerinden herhangi birinde açık şekilde tanımlanmadığı için uluslararası antlaşmaların insan hakları ile uluslararası barış ve güvenlik hakkındaki maddelerini dar ve geniş yorumlayarak yasallık sağlanmaya çalışılmaktadır. Güvenlik Konseyi'nin BM Antlaşması'nın uluslararası güvenlik ve insan haklarının korunmasında işbirliğine ilişkin hükümlerine istinaden müdahale kararları almasının uluslararası hukuka daha uygun konumda olduğunu savunulmaktadır. Ancak Güvenlik Konseyi veto ile sıklıkla bloke edildiği ve Genel Kurul müdahaleye yönelik karar alma eğiliminde olmadığı için yetkilendirme sorunu devam etmekte ve yetkisiz kalınca kontrol ve destekten yoksun olan yetersiz müdahaleler daha fazla problem oluşturmaktadır.

Uluslararası sistemin egemenlik odaklı bakış açısı nedeniyle başarısızlıklar, müdahalesizlik ve istismarlar ortaya çıkarak yeterli nicelik ve nitelikte müdahale deneyimi birikememiş; yeterli kurumsallaşma ve yapılanma oluşmamış; ulusal, bölgesel ve uluslararası seviyede yeterli destek sağlanamamış ve neticede yaklaşımların hukuk normu ya da teamül kuralı oluşumu kısıtlanmıştır. Koruma sorumluluğu bir hukuk kuralı olmadığı için istismara ve itiraza açık kalmıştır. Çin, Hindistan, Rusya gibi küresel güçler ile Üçüncü Dünya ülkeleri yaklaşımların egemenlik üstünlüğü, içişlerine karışmama ve kuvvet kullanmama ilkelerini çiğnediğini, zayıf olanlara karışma fırsatı bulan büyük devletlerin çıkarları için kullanılabileceğini, müdahalenin göreceli barış ve düzen içindeki uluslararası sistemi daha anarşik hale getirerek tehdit edebileceğini, sömürgeciliği meşrulaştırma aracı olabileceğini ve sorumluluk kavramının Truva atı olabileceğini ileri sürmektedir (Duran, 2001, s. 90; Gürbüz, 2014, s. 9; Öztürk, 2011, s. 25; Bellamy'den aktaran Sürücüoğlu, 2017, s. 608; Şener, 2016, s. 169).

Uluslararası hukukun devlet içi çatışmalarda insan haklarının, uluslararası barış ve güvenliğin sağlanmasında çözümsüzlüğü ancak koruma sorumluluğu yaklaşımını uluslararası hukuka dâhil edilerek aşılabılır. Koruma

sorumluluğu yaklaşımının eksik ve aksayan yönleri insancıl hukuk, insan hakları hukuku ve uluslararası antlaşmalara uygun şekilde aşamalar-sütunlar ve kriterlerle netleştirilirse, yeterli yapılanma ve kurumsallaşma sağlanırsa bir uluslararası antlaşma altında norm haline dönüştürülebilir. Bir uluslararası antlaşma altında bu norm oluşumu sağlanırken şüpheli ve karşıt devletler tarafından en çok hassasiyet gösterilen unsurlar üzerine odaklanılması ve uzlaşmaya varılabilecek seviyede ve detayda çözüm önerileri sunulması uluslararası toplumun rızasını kolaylaştırıcı etki sağlayabilir.

Egemen devletlerin kendi iradeleriyle karşılıklı olarak egemenliklerinden feragat ettiği ve imzalayan tüm devletler için antlaşmanın eşit seviyede bağlayıcı olduğu öne çıkarılarak konuya yaklaşılması da uzlaşmayı kolaylaştırabilir. BM çatısı altında koruma sorumluluğu yaklaşımına konu olan insani kriz durumlarını inceleyecek; yardım düzenleyen ve kamuoyu oluşturan pek çok sivil toplum kuruluşu ve hükümetler arası organizasyonun faaliyetlerini tek merkezden izleyecek ve yönetecek; BM organlarını yönlendirecek; Güvenlik Konseyi, Genel Kurul, UCM ve UAD kararlarının uygulanmasını izleyecek ve denetleyecek; cezalandırma mekanizmalarını devreye sokacak ve cezaların uygulanmasını sağlayacak; ekonomik, politik ve kültürel stratejileri oluşturacak ve uygulanmasını sağlayacak bir kurum oluşturulmasıyla seçici, keyfi ve tutarsız yaklaşımların önüne geçilebilir, yetersizlik nedeniyle başarısızlık sorunları aşılabılır, caydırıcılık etkisi ile cezasızlık kültürü ortadan kaldırılabilir, çatışmaların kısır döngü içinde yeniden üretilmesi önlenir ve böylece insani acıların artması önlenir. Bu sayede mutlak egemenlik anlayışının ötelediği insan güvenliği uluslararası hukuk güvencesine alınabilir. Yetersiz kalınan ya da müdahalesizlik tercih edilen süregelen iç çatışmalara karşı VII. bölüme istinaden koruma sorumluluğu doğrudan devreye alınarak egemenlik odaklı uluslararası sistemin ihmal ettiği insan güvenliği sağlanabilir.

Bu minvalde UAD ve UCM için hukuk reformu yapılmalıdır. Bu reform çalışması şu an için zor gözükse de bu konuda geleceğe yönelik ümitler söz konusu olabilir. Ayrıca bu alanda BM ve üye devletlerin hükümetler arası ve hükümet dışı organizasyonlarla işbirliği artırılmalıdır. Diğer yandan son zamanlarda ivmesi artan odak noktaları girişimi ile diğer küresel ve bölgesel kümelenmelerin işbirliği çalışmaları ümit vericidir. Odak noktaları girişimlerine Çin, Rusya ve Brezilya'nın desteğini almak koruma sorumluluğunun hem norm oluşumunda hem de uygulanmasında yaşanan tikanıklık için bir çıkış noktası sağlayabilir.

Kaynakça

- Acar, Z. (2015). Doktrinleşme sürecindeki insani müdahale: NATO'nun Kosova müdahalesi ve koruma sorumluluğu kavramı. *Ege Stratejik Araştırmalar Dergisi*, 6(1), 113-131.
- Acet, G. S. (2017). Uluslararası hukukta teamül olarak insani müdahale. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(13), 445-453.
- African Union. (2021). Constitutive act of the African Union. African Union. Erişim: https://au.int/sites/default/files/treaties/7758-treaty-0021_-_constitutive_act_of_the_african_union_e.pdf
- Aksoy, M., Polisi, A. ve Büyükçiçek, M. (2013). Kosova: Kimin barışı. N. Akyeşilmen (Ed.). *Barışı Konuşmak Teori ve Pratikte Çatışma Yönetimi*. Ankara: Odtü Yayıncılık.
- Armaoğlu, M. (2010). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Armaoğlu, M. (2012). 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi. İstanbul: Alkım Yayınevi.
- Arsava, F. (2011). Egemenlik ve koruma sorumluluğu. *Gazi Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 15(1), 101-124.
- Arsava, F. (2017). Barışın temelinde devletlerin işbirliği. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19(1), 2649-2662.
- Arslan, S. (2016). Bir egemenlik sorunu olarak insani müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi*.
- Asgarov, H. (2008). Uluslararası hukukta insancıl müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi*.
- Aytoğu, Ç. O. (2016). Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları doğrultusunda insani müdahale. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Ticaret Üniversitesi*.
- Balcı, A. (2010). Kosova: Arnavut sorununun kilit bölgesi. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Başbaşıoğlu, T. (2017). İnsani müdahale sorunu bağlamında egemenlik ve kozmopolitanizm. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(5), 3047-3064.
- Batır, K. (2004). Humanitarian intervention in international law: European conflicts. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi*.
- Birdişli, F. (2010). Birleşmiş Milletler (BM)'in uluslararası sorunları önleyebilme yeteneği. *Journal of International Social Research*, 3(11), 172-182.
- Bozkurt, E. (2007). Kant'ın ebedi barış üzerine denemesinin günümüze yansımaları. *Anayasa Yargısı*, 23(1), 501-523.

- Boztaş, A. (2010). Uganda: Orta Afrika'da darbeler ülkesi. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çağlayan, S. (2018). Koruma sorumluluğunun bir eleştirisi: Koruma öncelikli sorumluluk. Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, 1(12), 335-360.
- Çakmak, C., Atılgan, C. ve Eroğuz, E. (2016). Devlet egemenliğinde kuvvet kullanmada dönüşüm: İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna. İstanbul: BİLGESAM.
- Çeçen, A. (2013). İnsan hakları ve insancıl hukuk. Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 8(Özel), 809-830.
- Çelik, M. (2007). Uluslararası ilişkilerde meşruiyet krizi: Avrupa Birliği örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Çiftçi, S. (2016). Uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı. M. Balcı (Ed.). Genç Hukukçular Hukuk Okumaları Birikimler V. İstanbul: Hukuk Vakfı Yayınları.
- Çukur, S. (2019). İngiliz Okulu perspektifinden Suriye iç savaşında insani müdahale ve koruma sorumluluğu tartışmaları. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Dalar, M. (2014). Yeni savaşlar yeni mi?: Schmitt ve Kelsen bağlamında bir değerlendirme. Mülkiye Dergisi, 38(3), 7-28.
- Dalar, M. ve Gökcan, Ö. (2010). Darfur sorunu: Sorunun kökenleri, çatışma ve uluslararası hukuk. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Değer, F. (2020). Koruma sorumluluğu gelişimi ve uygulaması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Gelişim Üniversitesi.
- Demirel, N. (2013). Uluslararası hukukta insani müdahale ve hukuki meşruiyet sorunu. FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, 0(1), 152-172.
- Dış İlişkiler ve Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü. (2021). BM Antlaşması. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktarafilsoz/bm/bm_02.pdf
- Dolan, C. ve Hovil, L. (2006). Humanitarian protection in Uganda: A trojan horse?. ALNAP. Erişim: <https://www.alnap.org/help-library/humanitarian-protection-in-uganda-trojan-horse>

- Duran, H. (2001). Yeni bir müdahale şekli insani müdahale. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 87-94.
- Ecevitoglu, P. (2015). İnsan hakları siyasetini yeniden düşünmek. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 13(50), 203-226.
- Elçin Ertuğrul, Ü. (2016). Koruma sorumluluğu: İnsani müdahaleyi makyajlamak. Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 20(2), 441-470.
- Finnemore, M. (1996). Constructing norms of humanitarian intervention. P. J. Katzenstein (Ed.). The Culture of National Security: Norms and Identity in World Politics. New York: Columbia University Press.
- Garwood-Goower, A. (2016). China's responsible protection concept: Reinterpreting the responsibility to protect (R2P) and military intervention for humanitarian purposes. UNSW Law Journal, 36(2), 594-618.
- Genser, J. (2016). The United Nations Security Council's implementation of the responsibility to protect: A review of past interventions and responsibility to protect. Chicago Journal of International Law, 18(3), 420-501.
- Geyik, H. (2016). Devletlerin insancıl hukuk kurallarının ihlâli nedeniyle sorumluluğu. Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 24(2), 57-91.
- Global Centre for the Responsibility to Protect - GCR2P. (2019). The crisis in North Korea. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <http://www.responsibilitytoprotect.org/index.php/crises/crisis-innorth-korea>
- Global Centre for the Responsibility to Protect - GCR2P. (2021). Populations at risk. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <https://www.globalr2p.org/populations-at-risk/>
- Gözen Ercan, P. (2017a). Onuncu yılının ardından koruma sorumluluğunu kavramsal gelişimine feminist bir eleştiri. Alternatif Politika, 9(3), 385-408.
- Gözen Ercan, P. (2017b). İkinci on yılına girerken koruma sorumluluğunu yeniden düşünmek: Lex ferenda olarak R2P. Alternatif Politika, 9(3), 165-182.
- Gray, C. (2008). International Law and the Use of Force. London: Oxford University Press.
- Güneş Gülal, A. G. (2019). Uluslararası toplum ve koruma sorumluluğu: Libya ve Suriye örnekleri. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi.
- Gürbüz, E. A. (2014). Uluslararası hukukta koruma sorumluluğu çıkmazı. Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 9(113), 153-174.

- Halistoprak, T. (2019). İnsani müdahale. Güvenlik Yazıları Serisi, No.21. Güvenlik Portalı. Erişim: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/11/InsaniMudahale_ToygarHalistoprak_v.1.pdf
- Hamurcu, A. (2018). İnsani müdahale üzerine tartışmalar ve darfur sorunu. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi.
- Hancılar, Ö. (2011). Uluslararası hukukta insani müdahale. Çankaya University Journal of Law, 7(2), 97-124.
- International Commission on Intervention and State Sovereignty – ICISS. (2001). The responsibility to protect research, bibliography and background. Ottawa: International Development Research Centre.
- International Coalition for the Responsibility to Protect - ICR2P. (2006). During the Security Council Debate on protection of civilians in armed conflict. Global Centre for the Responsibility to Protect. Erişim: <http://www.responsibilitytoprotect.org/files/Uganda.pdf>
- İlter, E. (2015). Uluslararası hukukta koruma sorumluluğu: Libya örneği. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- İnat, K. (2010). Kongo Demokratik Cumhuriyeti (Zaire) Orta Afrika iç savaşı. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2021a). Devletler Arasında Birleşmiş Milletler Şartına Uygun Şekilde Dostane Münasebetler Kurma ve İşbirliği Yapmaya Dair Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020095256bm_30.pdf
- İnsan Hakları Dairesi Başkanlığı. (2021b). BM Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü. T.C. Adalet Bakanlığı. Erişim: https://inhak.adalet.gov.tr/Resimler/Dokuman/2312020093041bm_02.pdf
- İren, A. ve Gürkaynak, M. (2016). Mutlak güç ya da sınırsız sorumluluk: Devlet egemenliği ve uluslararası toplumun koruma sorumluluğu. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2(24), 135-138.
- Kalaycı, R. (2010). Kore: Doğu Asya'da yükselen çatışma ya da kısıtlı tırmandırma. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 2. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Karagül, S. ve Demirbaş, Ç. E. (2017). Koruma sorumluluğu doktrini açısından Suriye Krizi: Bir müdahalesizlik örneği. *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 15(30), 481-510.
- Kelleci, T. ve Bodur Ün, M. (2017). TWAIL ve yeni bir hâkimiyet aracı olarak koruma sorumluluğu (R2P): Libya örneği. *Uluslararası İlişkiler*, 14(56), 88-104.
- Meydan, V. (2017). 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı'nın uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağı çerçevesinde analizi. *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 417-429.
- Müdürlüoğlu, N. (2007). Birleşmiş Milletler ve insani müdahale. Yayınlanmamış Tezsiz Yüksek Lisans Bitirme Projesi, Ankara Üniversitesi.
- Nowrot, K. ve Schbacker, E. W. (1998). The Use of force to restore democracy: International legal implications of the ECOWAS intervention in Sierra Leone. *American University International Law Review*, 14(2), 312-412.
- Oruç, C. F. (2019). İnsani müdahale ve Libya operasyonu. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi.
- Otunnu, O. A. (2006). The secret genocide. *Foreign Policy*, July-August.
- Özdemir, A. (2016). Uluslararası insancıl hukukun uygulamaya yönelik caydırıcı ve zorlayıcı ilkesi: Koruma sorumluluğu. *Akademik Hassasiyetler*, 3(5), 87-115.
- Öztürk, Z. A. (2011). İnsani müdahale ne kadar insani, ne kadar siyasi?. 21. Yüzyıl, 11(30), 23-28.
- Pitsuwan, S, Duy, H. N., Wibisono, M., Mahathir, M. ve Romulo, A. (2014). High-level advisory panel on the responsibility to protect in Southeast Asia. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/responsibility-to-protect/HLAP%20Report_FINAL.pdf
- Reçber, S. (2016). İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu. İstanbul: Oniki Levha Yayıncılık.
- Reçber, S. (2018). Sri Lanka ve koruma sorumluluğu. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 73(1), 159-160.
- Sander, O. (2010a). Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sander, O. (2010b). Siyasi Tarih: 1918-1994. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Savaş, C. M. (2018). Koruma sorumluluğu'nun normatif statüsü. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 13(50), 65-89.
- Savaşan, Z. (2013). İnsani müdahale: Hukuki boyut. *Beynelmillel Uluslararası Haber Yorum Dergisi*, 1(2), 13-15.

- Savaşan, Z. (2018). Uluslararası Hukuk Nereye Gidiyor: Dünden Bugüne ve Geleceğe Temel Tartışmalar. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Schabas, W. A. (2007). Genocide and the International Court of Justice: Finally, a duty to prevent the crime of crimes. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 2(2), 102-122.
- Scott, L. (2019). Successful intervention? Critical reflections on the legacy of british military intervention in Sierra Leone. The University of Makeni. Erişim: <http://unimak.edu.sl/wordpress/wp-content/uploads/Successful-Intervention-Lucy-Scott.pdf>
- Selçok, A. (2013). İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna geçiş ve Libya'ya düzenlenen Birleşik Koruyucu Harekâtın değerlendirilmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Harp Akademileri.
- Serbin, A. ve Serbin Pont, A. (2015). Brazil's responsibility while protecting: A failed attempt of Global South norm innovation. *Pensamiento Propio*, 41(20), 171-192.
- Smith, A. A. (2019). Third World Approaches to International Law: The Responsibility to Protect and Regional Organisations. Lincoln: University of Lincoln.
- Stanley Foundation. (2015). The responsibility to protect in the next decade. Stanley Center for Peace and Security. Erişim: <https://stanleycenter.org/publications/pdb/UN-IssuesPDB515.pdf>
- Sur, M. (2013). Birleşmiş Milletler Örgütünün gelişimi ve geleceği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 8(Özel), 2535-2550.
- Sürücüoğlu, O. (2017). Koruma sorumluluğu: Darfur krizi ve Libya müdahalesi çerçevesinde bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(4), 603-628.
- Şener, B. (2016). İnsani Müdahaleden Koruma sorumluluğuna Soğuk Savaş Sonrası Devlet Egemenliğine Yetkisiz Müdahalelerin Ahlaki, Hukuki ve Siyasal Boyutları. Bursa: Uludağ Üniversitesi.
- Telli, A. (2012). İnsani müdahaleden koruma sorumluluğuna geçiş: Eski sorun yeni kavram. *NEÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 206-220.
- Thakur, R. (2014). A Chinese version of responsible protection. *Asian Journal of International Law*, 6(1), 89-118.
- The United Nations. (1948). Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide. A/RES/260 A(III), 9.12.1948. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocitycrimes/Doc.1_Convention%20on%20the%20Pr

evention%20and%20Punishment%20of%20the%20Crim
e%20of%20Genocide.pdf

- The United Nations. (1971). Question considered by the Security Council at its 1606th, 1607th and 1608th meetings on 4, 5 and 6 December 1971. A/RES/2793, 7.12.1971. The United Nations. Erişim: [https://undocs.org/en/A/RES/2793\(XXVI\)](https://undocs.org/en/A/RES/2793(XXVI))
- The United Nations. (2004). A more secure world: Our shared responsibility report of the Secretary-General's high-level panel on threats, challenges and change. The United Nations. Erişim: https://www.un.org/en/events/pastevents/a_more_secure_world.shtml
- The United Nations. (2010). Early warning, assessment and the responsibility to protect report of the Secretary-General. A/64/864, 14.07.2010. The United Nations. Erişim: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/SGReportEarlyWarningandAssessmentA64864.pdf>
- The United Nations. (2015). Cooperation with the United Nations, Its representatives and mechanisms in the field of human rights. A/HRC/30/29, 17.08.2015. The United Nations. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G15/182/81/PDF/G1518281.pdf?OpenElement>
- The United Nations. (2017). Situation of human rights in Myanmar. A/HRC/RES/34/22, 07.04.2017. The United Nations. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G17/081/98/PDF/G1708198.pdf?OpenElement>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (1993). Security Council Resolution 827. S/RES/827, 25.05.1993. Erişim: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/306/28/PDF/N9330628.pdf?O>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (1999). Security Council Resolution 1249. S/RES/1239, 14.05.1999. Erişim: <http://unscr.com/en/resolutions/1239>
- The United Nations Security Council Resolution – UNSCR. (2000). Security Council Resolution 1308. S/RES/1308, 17.07.2000. The United Nations. Erişim: <http://unscr.com/en/resolutions/doc/1308>
- The United Nations Security Council Resolution - UNSCR. (2006). Security Council Resolution 1706 on Sudan. S/RES/1706, 31.08.2006. Refworld. Erişim: <https://www.refworld.org/docid/5821bfc47.html>

- Tourinho, M., Stuenkel, O. ve Brockmeier, S. (2015). Responsibility while protecting: Reforming R2P implementation. *Global Society*, 30(1), 134-150.
- Turanly, E. (2013). Barışı koruma sürecinde insani müdahalenin rolü (Güney Kafkasya bölgesinde insani müdahale ihtiyacı). *Journal of Black Sea Studies (Karadeniz Araştırmaları)*, 39, 31-38.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi - TBMM. (2021). Uluslararası Ceza Divanı Roma Statüsü. Türkiye Büyük Millet Meclisi. Erişim: https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/mevzuat_CDRS.htm
- Uluslararası Kızılhaç Komitesi ve Türk Kızılayı. (2004). Uluslararası insancıl hukuk sorularınıza cevaplar. Ankara.
- Yapıcı, M. İ. (2007). Bosna'da gerçekleştirilen askeri müdahalenin uluslararası hukuktaki yeri. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, 2(8), 1-24.
- Yenigün, C. ve Hacıoğlu, Ü. (2010). Bosna-Hersek: Batının güvenini kaybettiği medeniyet. K. İnat, B. Duran ve M. Ataman (Ed.). *Dünya Çatışmaları: Çatışma Bölgeleri ve Konuları Cilt 1*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Yonucu, D. (2011). Koruma sorumluluğu doktrini ve yeni sömürgecilik. *Evrensel Kültür Dergisi*, 1(1), 1-8.

Extended Abstract

Although sources legitimising sovereignty are consent, welfare and security of the people, in time, sovereignty has reached a level that threatens the people with unlimited authority and uncontrolled power. As the internal conflicts in the newly independent states increased recently, a dilemma has arisen between unlimited sovereignty and the responsibility to protect (R2P) human rights. While the understanding of human security was increasing, the absolutist understanding of sovereignty weakened and states were restricted in their internal affairs. Humanitarian intervention and R2P approaches have emerged. The responsible sovereignty initiative has been created against the absolutist understanding of sovereignty. The responsibility to protect the international community has increased against the principles of non-interference in internal affairs and the non-use of force. It was reminded that with the R2P approach, state sovereignty includes not only rights but also responsibility, and there is responsibility for the protection of citizens against genocide, ethnic cleansing, war crimes, crimes against humanity and other human rights violations arising from intra-state conflicts. The sovereignty of the states which is unwilling or incapable of

protecting their citizens against atrocities and crimes has been exceeded, and the responsibility to protect has been transferred to the international community. With the R2P approach, it has passed from unlimited irresponsible state sovereignty to the international community, which takes on the responsibility of protecting human rights. Sovereignty has not been transformed, but the centralized structure of sovereignty has been shaken.

Since sovereignty is based on the consent of the people, the sovereignty of those who do not fulfil the requirements of the social contract falls, and the principles of non-intervention in internal affairs and non-use of force become inoperative. Humanitarian tragedy reason constitutes an exception to the principle of non-use of force. From the perspective of human rights treaties, since human rights are *jus cogens* legal rules, sovereignty removes due to violation of social contract in the presence of humanitarian tragedy. An exception to the principle of non-intervention in internal affairs defined in article 2(7) occurs and restricts sovereignty. There is an obligation to cooperate in protecting human rights among the objectives of the UN Charter. The fact that human rights violations pose a threat to international peace and security provides a legal basis for intervention. Also, the prohibition of the use of force in Article 2(4) did not mention intra-state conflicts, and an intervention compatible with the purposes of the UN Charter is not contrary to international law. On the other hand, states that have signed humanitarian law treaties based on the view that the people have the right to resist and receive foreign aid against those who persecute their citizens under the just war doctrine are liable for human rights violations in intra-state conflicts and are assumed to have accepted intervention. Since the states voluntarily renounced their mutual sovereignty rights and signed the UN Charter, human rights and humanitarian law conventions, they are deemed to have accepted their obligations to protect human rights and to intervene. Human security, which is neglected by the sovereignty-oriented international system, can be ensured by R2P.

According to the opponents, the UN was founded on the sovereign equality of states. None of the provisions of the UN Charter did give authority and obligation to interfere in internal affairs except for coercive measures of VII. Section. The use of force is strictly and universally prohibited in the treaty. Peace, human rights and sovereignty are equal objectives in the treaty, and it is not defined which is superior in case of conflict and the use of force against human rights violations is not permitted. Although collective security right was given in case of a threat to international peace and security with VII. Section, it is not clear

enough about intra-state conflicts. Also, there isn't any document containing the approaches in the primary source of international law. Since rights are mentioned in human rights and humanitarian law treaties rather than obligations, it is understood as an authority and sovereignty shield used for selectivity. If the R2P becomes a norm, sovereignty can be transformed into conditional autonomy. Human rights violations can be used as a means of gaining national interests.

In this study, it is aimed to evaluate the effects of the principles of state sovereignty, non-interference in internal affairs and the non-use of force on approaches. It is aimed to reach inferences for the future by examining how the approaches progress against the understanding of absolute sovereignty. The relationship between intellectual ground and the conceptual framework of the approaches and the concept of sovereignty will be examined. The arguments of the advocates and opponents of the approaches, relevant provisions of the UN Charter, human rights and humanitarian law conventions, relevant decisions of the Security Council and the General Assembly and customary law will be analysed. In the light of examples, the effect of the perception of sovereignty on approaches will be evaluated.

---

¹ 01-04 Eylül 2021 tarihlerinde düzenlenen 4. Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Kongresi'nde sunulmuş olan "İnsani Müdahale ve Koruma Sorumluluğu Yaklaşımlarına Karşı Egemenlik Kalkanı" başlıklı bildirinin makaleye dönüşmüş halidir.